

**"Laat mijn kop
met rust!"**

Over
(de gelaagdheid van)
opvoedings-
ondersteuning

LEZING, DIALOOG EN NARRATIEF
OP HET SYMPOSIUM VAN 11 OKTOBER 2013 TE GENT

**“Laat mijn kop met rust!”
Over (de gelaagdheid
van) opvoedingsondersteuning**

Lezing, dialoog en narratief
op het symposium van 11 oktober 2013 te Gent

www.jongerenwelzijn.be
Downloaden van de publicatie kan op:
www.vlaanderen.be/publicaties

Trefwoorden:

opvoedingsondersteuning, straathoekwerk, jeugdhulpverlening, sociaal werk, ouderschap

Verantwoordelijke uitgever:

Lucien Rahoens, Koning Albert II-laan 35, bus 32, 1030 Brussel

ISBN: 9789040303685

Depotnummer: D/2015/3241/192

Uitgave: juni 2015

Drukwerk: Vlaamse overheid, agentschap Facilitair Management, digitale drukkerij

Ontwerp, lay-out en tekeningen: www.peterjonckheere.be

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de uitdrukkelijk bij wet bepaalde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, op welke wijze ook, zonder de uitdrukkelijke, voorafgaande en schriftelijke toestemming van de auteurs en van de uitgever.

**“Laat mijn kop
met rust!”**

Over (de gelaagdheid van) opvoedings- ondersteuning

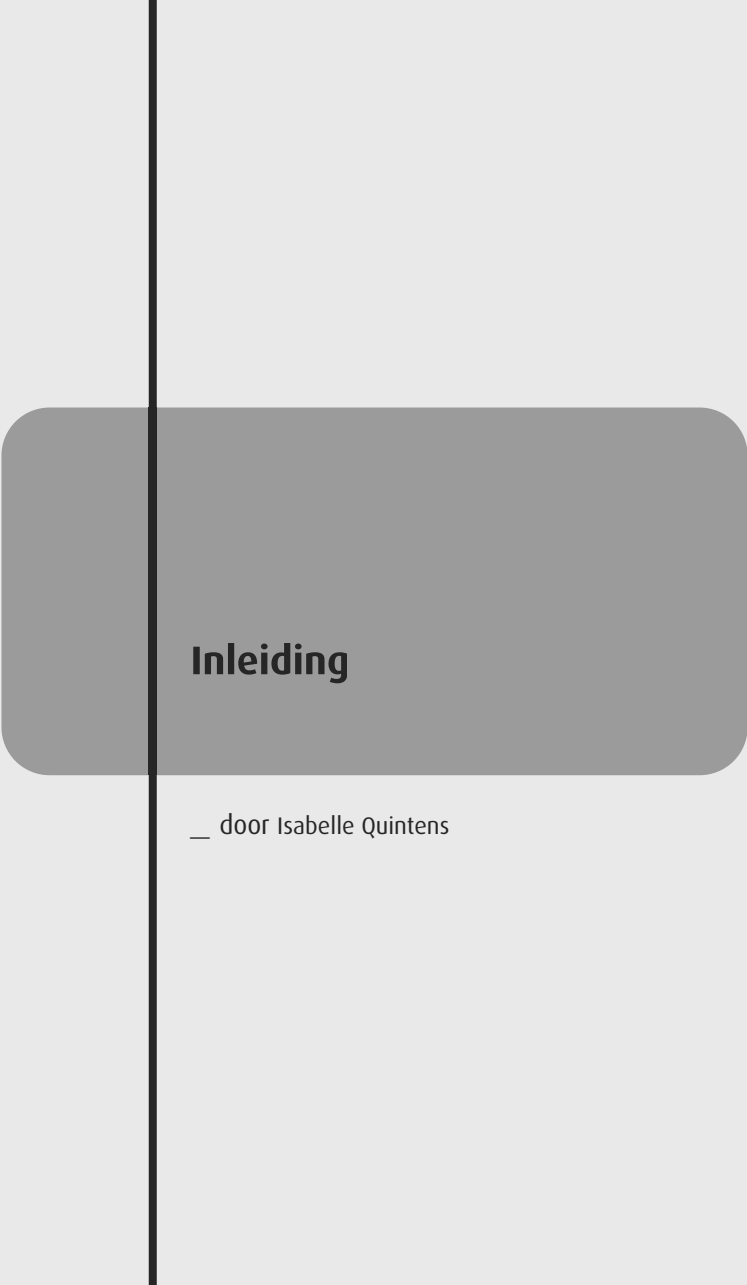
**LEZING, DIALOOG EN NARRATIEF
OP HET SYMPOSIUM VAN 11 OKTOBER 2013 TE GENT**

inhoud

Inleiding – Isabelle Quintens	5
Reflectie op “Laat mijn kop met rust” – Lucien Rahoens	6
Lezing n.a.v. het colloquium “Laat mijne kop gerust” – Geert Six	13
Opvoedingsondersteuning willen bieden is één ding,	
aanknopingspunten vinden en draagvlakken creëren een ander – Patrick Meurs	31
Inleiding: “Laat me met rust, maar laat me niet vallen”	31
Verstopperijtje spelen in de opvoedingsondersteuning	31
De psychologische kwetsbaarheid van kansarme ouders durven denken.	32
De kracht van de presentietheorie	32
Een langetermijn perspectief is nodig, met daarbinnen heel wat tussenstappen	33
Koud gemaakt verlangen naar inclusie, massieve angst om uit de boot te vallen en met de vinger gewezen te worden	34
“It takes a community to raise a child” – Agnes Verbruggen	37
Opvoeden? Sociaal werk? Quo vadis?	37
Onttoverde wereld	38
Morele helderheid.	39
“Wat je voor mij doet zonder mij, is tegen mij.” Ghandi	40
Professionele ondersteuning.	41
Maatschappelijk mandaat - gemeenschappelijke zaak	42
Goed sociaal werk is politiek	44
Jong zijn in de stad anno 2014 – Bleri Lleshi	46
De rol van de ouders	46
Opvoeding is ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid	48
De socio-economische context	50
Kinderarmoede	50
Onderwijs.	51
Arbeidsmarkt	52
Huisvesting.	52
Uitdagingen	53
Breken met het middenklassenideaal	54
Vertrekken van de jongeren zelf	55
Ervaring en intuïtie centraal stellen	55
Rolmodellen	57
Ruimte voor verbeelding	57

inleiding

Inleiding

— door Isabelle Quintens

— **Isabelle Quintens**

is regioverantwoordelijke Oost-Vlaanderen, agentschap Jongerenwelzijn
en Projectleider Straatwijs Opvoeden

Deze publicatie stelt de teksten ter beschikking van de sprekers die deelnamen aan *Laat mijn kop met rust! Een symposium over (de gelaagdheid van) opvoedingsondersteuning* op 11 oktober 2013 te Gent. Het symposium vormt het sluitstuk van *Straatwijs opvoeden* (2010-2012), een projectwerking van de preventieteams Jongerenwelzijn in Oost- en West-Vlaanderen, het Straathoekwerk en de vakgroep Sociale Agogiek UGent. *Straatwijs opvoeden* confronteerde de werking van opvoedingsondersteuning en straathoekwerk enerzijds, en de stem van ouders en hulp- en dienstverleners anderzijds. De projectvoerders verzamelden daartoe 'straatverhalen' over opvoeden en plaatsten deze naast de verhalen van dienst- en hulpverleners. Het verslag van dit project werd gebundeld en uitvoerig becommentarieerd door verschillende 'critical friends' in de publicatie *Laat mijn kop met rust*. Naar aanleiding van haar verschijnen werd nog een symposium georganiseerd waarop sprekers met verschillende achtergronden en vanuit verschillende vakgebieden hun persoonlijke lezing van en getuigenis bij het boek brachten.

Omwille van de vele enthousiaste reacties naar aanleiding van het symposium werd nog besloten tot een weergave ervan in dit verslagboek, - de meeste bijdragen werden weergegeven consequent in de stijl waarin de toehoorders ze beluisterden op de dag van het symposium.

Lucien Rahoens heeft, na het lezen van de verhalen en reflecties in het boek, twee vragen over de hedendaagse hulpverlening. Zo vraagt hij zich af in welke mate de hulpverlening nog ruimte, beschikbaarheid en aanwezigheid kan bieden aan de cliënt. Een tweede vraag komt voort uit de vaststelling dat in de beschreven verhalen veel ouders opvoedingsondersteuning verbinden met materiële ondersteuning. Zou hulpverlening armoede kunnen opheffen?

Geert Six laat zich door de verhalen in het boek inspireren tot een theatermonoloog. Hij verhaalt over hulpverlenende structuren met vele voorwaarden en reglementen en over hulpverleners die vastzitten "in the box" maar die soms ook durven uitbreken. Hij keert terug in zijn en onze geschiedenis om vast te stellen dat tijd, toenadering, verbinding... minder dan ooit aanwezig zijn en toch even noodzakelijk.

Patrick Meurs heeft ervaring met opvoedingsondersteuning aan kwetsbare ouders met een migratieachtergrond. Hij beschrijft wat deze ouders als drempels ervaren en wat ze echt nodig hebben om zich als opvoeder ondersteund te voelen en te kunnen groeien. Dit is een sterk onderbouwd pleidooi voor een duurzame relatie tussen kwetsbare ouders en opvoedingsondersteuners.

Agnes Verbruggen leest in de verhalen van de ouders wat voor hen “goede” opvoedingsondersteuning is. Voor de ouders gaat het om het vergroten van hun mogelijkheden tot zorg dragen. Het gaat erom zelf toegang te hebben tot voldoende machtsbronnen zoals financiële middelen en netwerken. Opvoedingsondersteuning moet het draagvlak en de “capabilities” van de ouder vergroten en richt zich dus niet enkel op het pedagogische, maar is ook echt sociaal werk.

Bleri Lleshi bezorgde ons een tekst over “Jong zijn in de stad anno 2014”. Hij constateert dat jongeren onbekenden zijn en dat we niet genoeg begrijpen wat misloopt. Ouders-opvoeders bieden een eerste socialiserend kader maar zijn niet alleen verantwoordelijk voor de context waarin de jongere opgroeit. Er is ook de socio-economische realiteit met kinderarmoede, onderwijsproblemen, een moeilijke arbeidsmarkt en slechte huisvesting. Om jongeren te begrijpen moet naar hen zelf worden geluisterd. Positieve ervaringen, rolmodellen en een meer positieve beeldvorming kunnen het verschil maken.

Reflectie op
“Laat mijn kop met rust”
(boek in het kader van het project
'Straatwijs Opvoeden')

— door Lucien RAHOENS

— **Lucien Rahoens**
is afdelingshoofd van de afdeling Ondersteuningscentra en
Sociale Diensten Jeugdrechtsbank van het agentschap Jongerenwelzijn,
Vlaamse Overheid.

Reflectie uitgesproken op Symposium te Gent 11/10/2013

Ik kreeg een boek en las zeer aandachtig, vooral nadat mij werd gevraagd om hier vandaag voor u te verschijnen en daar iets zinnigs over te vertellen (eigenlijk is mij gewoon gevraagd om iets te zeggen zonder het opleggen van het criterium zinnig, dus daar kan u mij niet op afrekenen; ik had ook kunnen zeggen “laat mijn kop met rust” maar daar stond al een copyright op).

Als er een inhoudsopgave is, dan begin ik stevast bij de inhoudsopgave om vervolgens onmiddellijk over te gaan naar pagina 51, niet stevast natuurlijk maar nu wel. Pagina 51 brengt onder de titel “la Dolce Vita” het verhaal van een moeder. Een getuigenis, een niet in tranen gedrenkte bijna ondraaglijke dramatiek, die getuigenissen wel eens kenmerken, maar een meervoudig, helder en verhelderend antwoord op de vraag “welke invulling opvoedingsondersteuning concreet in het leven van mij (het gaat over de getuigende moeder, natuurlijk) en mijn kinderen moet krijgen”. Concreet (waarbij ik mij afvraag, de volgorde doet die er toe of niet?): 1. Een rustige, werkende man. 2. Het hebben van meer keuzemogelijkheden en tijd om de alternatieven op een doorgronde manier te overwegen. 3. Iemand die geen deel uitmaakt van mijn informeel netwerk, in wie ik volledig vertrouwen heb, die mij krediet geeft en niet beoordeelt. Onthoud dit antwoord, ik zal het alvast doen in wat ik verder lees.

Van pagina 53 ga ik naar pagina 21, niet stevast natuurlijk maar nu wel.

De titel ‘Straatverhalen: bronnen van ongekende wijsheid’ belooft mij interessante lectuur en wellicht zeer toegankelijk. Wat dit laatste betreft word ik onzeker wanneer ik lees dat op de straatverhalen werd toegepast: de narratieve analyse. Er volgt een google-moment. Het competentiecentrum KSI leert mij dat de narratieve analyse gebruikt wordt voor een heroriëntatie, met name het in kaart brengen van perverse koppelingen. De methode gaat er vanuit dat maatschappelijke problemen, zoals duurzaamheidsproblemen, sociaal zijn geconstrueerd. Daar kan ik mij iets bij voorstellen als ik denk aan de onbreekbare keten van de armoede en andere kwetsbare posities, maar wat ik nu nog niet moet doen, is mij iets voorstellen, ik moet lezen. En ik lees en neem volgende vaststellingen mee:

- veel ouders relateren ‘opvoedingsondersteuning’ aan het inkomen dat het gezin heeft of kan verwerven;
- kinderbijslag neemt een belangrijke plaats in, in hun visie op opvoedingsondersteuning;
- ook de non- kwaliteit van de woon- en leefomstandigheden, met een afwezigheid van voorzieningen, nemen ze mee in hun verhalen.

Alles onder te brengen onder “een tekort aan materiële maatschappelijke hulpbronnen”, wat uiteraard niet meer hun classificatie is.

De getuigenissen reveleren evenzeer een tekort aan immateriële maatschappelijke hulpbronnen, onderverdeeld in een tekort aan of een gebrek in de natuurlijke sociale netwerken met hun intergenerationele dimensies van opgroeien en opvoeden, en in een tekort aan of een gebrek in de professionele sociale netwerken met ervaren afwezigheid van dienst- en hulpverlening of een ervaren onduidelijkheid van het mandaat en de verantwoordelijkheid van die dienst- en hulpverlening.

Zover ben ik nu. De verhalen, de getuigenissen en hun interpretaties heb ik gehad. Waarom heb ik zo'n licht vermoeden dat ik meteen het beste van het boek zal gehad hebben? Is het omdat ik absoluut niet wil dat wat komt de verontwaardiging maar ook de helderheid die ik nu heb zou verlichten of vertroebelen. "Hoe reflexief kan men zijn?" vraagt Denoix Kerger zich terecht af. Is het omdat ik verwacht dat sommige auteurs hun gekende analyses en overtuigingen ook aan deze verhalen moeiteloos zullen vastknopen? Sommigen hebben mij in deze verwachting overigens niet teleurgesteld. Markant is ook dat de meeste op de verhalen reflecterende auteurs vaststellen "dit is niet nieuw" en ze vervolgens met bladzijden interessante wijsheden aanvullen. Zeker interessant, dat wel, maar als ik het boek sluit ben ik al van mijn eerdere verontwaardiging, mijn teleurstelling in mijn lidmaatschap van deze maatschappij, afgedwaald naar een reflectie op de wijsheden. Ze borrelen twee grote vragen op, de ene over de actuele hulp- en dienstverlening, de andere over hulpverlening, het welzijnswerk versus armoede als hardnekkig structureel maatschappelijk gegeven. Met deze vragen ga ik mee in de reflecties, wetende dat die reflecties een onbegrensde betekenis geven aan de initiële opstap van het project annex boek, met name de "opvoedingsondersteuning". Dit is op zich geen probleem maar ik wil het voor een goed begrip toch aanstippen. Zelf heb ik enkele maanden na de geboorte van het decreet opvoedingsondersteuning het debat over wat opvoedingsondersteuning is en niet is, een debat dat al in de prenatale fase van het decreet wijd en zijd werd gevoerd en maar niet opdroogde, gelaten voor wat het is. Bewust dat dit mijn geest en ruimte voor keuzen enig comfort gaf, hield ik het erbij dat opvoedingsondersteuning datgene is waarover vooral ouders getuigen dat het hun opvoedingstaak ondersteunt. Opvoedingsondersteuning samen met hulp en bijstand opsluiten in de historische logica van de beschermingsparadox, te begrijpen als beschermen om de sociale orde of norm te handhaven, gaat mij toch te ver. We moeten in een kritische benadering toch nog wat onderscheid durven zien. Toen ik een inloopteam bezocht, en dan nog wel in hartje Brussel, heb ik dat onderscheid gezien: een samenzijn, - overigens zeer kleurrijk -, wat chaotisch, wat luidruchtig, waar iedereen zowat iedereen hielp, opeenvolgend met een humoristische verpakking. De bezoekers leken zelf te bepalen wat er gebeurde en ik had niet het gevoel dat er per se iets moest gebeuren. Verschillende reflecties doen door de ongenueanceerde verruiming naar hulp en bijstand wat onrecht aan sommige opvoeding ondersteunende initiatieven, maar geïnspireerd door de verhalen en hun duidingen was dit wellicht onvermijdelijk.

Na deze aanstippling, als het ware in de marge, de twee grote vragen waarmee het boek mij opzadelt.

1. Hoe zit het vandaag met de hulp- en dienstverlening naar ruimte, beschikbaarheid, aanwezigheid?

Weet u het nog, het antwoord van de moeder in *“La Dolce Vita”*, op de vraag naar wat voor haar concrete inhoud van opvoedingsondersteuning zou kunnen zijn en dan meer bepaald de 3de concrete inhoud: “Iemand die geen deel uitmaakt van mijn informeel netwerk, in wie ik volledig vertrouwen heb, die mij krediet geeft en niet beoordeelt.”

En in het deel over de interpretaties van de straatverhalen, lees ik en ik citeer: “uit de situatieschetsen blijkt dat het met de nodige tijd en ruimte in de leefwereld van de gezinnen aanwezig en beschikbaar zijn en hun ritme proberen volgen, gezinnen langzaam in beweging kan zetten”. En bij Hilde Linssen lees ik: “als je gezinnen bevraagt, blijkt dat niet de gevolgde methodiek van belang is, maar wel en bijna uitsluitend de relatie met de hulpverlener/werker die het verschil maakt. Vertrouwen is het sleutelwoord”.

“We weten immers wat mensen wel ondersteunend vinden, namelijk nabijheid, respect en engagement”, schrijven Rudy De Cock en Rudi Roose. Ook Jean-Pierre Vanhee heeft het over “respect”, een erkenning van de persoon en de singulariteit van zijn bestaan.

Tijd, ruimte, ritme, nabijheid, respect, de persoon en het singuliere van zijn probleem en zijn plaats, ik kan zo terug naar de jaren 60 en 70 van het maatschappelijk werk.

De studenten van het toen zogenaamde ‘individueel maatschappelijk werk’ zeulden en dweepten met het boek *“social casework”* van Helen Harris Perlman, een boek dat zowat gold als de Bijbel van het maatschappelijk werk. Ruimte en tijd geven aan de persoon, beknopt “het tempo van de cliënt volgen”, en het empathisch vermogen van de hulpverlener, waren headlines voor opeenvolgende lichten maatschappelijk werkers.

Empathie, inderdaad de psycholoog-therapeut Carl Rogers en zijn client-centered therapy was in de buurt. Empathie, zo zei Rogers, is de belangrijkste sociale vaardigheid. Daar gaat het tussen mensen om. In de jaren 60 moest dit nog zijn weerslag krijgen in de professionele praktijken. Empathie, als basisidee, als grondregel van de moderne omgangsvormen tussen burgers en professionals werd echter met rasse schreden gemeen goed. Dit was ook zo tijdsgebonden. De tijd van de antiautoritaire revolutie, de bevrijding van bevoogding, van arrogantie (elite was een scheldwoord), van het niet dulden van tegenspraak, van het duister regelen. In de jaren tachtig kwam er een kentering, toen het neoliberale denken om zich heen greep. De professionele autonomie werd opgeslorpt door een oprukkende

managementsgeest die mensenwerk als een product zag, die met prestatienormen inhoudelijke processen omkleedde, de tijd dat individuele prestatie-eisen en generieke doelstellingen vreemd waren aan de persoonlijke dienstverlening was voorbij. De individuele dienstverlener paste zich aan, plaatste zich meer op afstand, werd meer onbereikbaar, hij werd voorzichtig en begon de risico's te vermijden. De geïnterpreteerde verhalen duiden dit ook: "het valt op dat veel professionelen hun mandaat strikt beperken en aflijnen, waarbij actoren in basisvoorzieningen en in hulp – en dienstverlening voor structureren waarover het gesprek mag en kan gaan". De cultuurpsycholoog en publicist Jos van der Lans beschrijft het in niet mis te verstane taal in zijn boek "ontregelen, de herovering van de werkvloer", de cliënt houdt per saldo maar een klein stukje zorg over.

In een filmpje over de werking van TEJO (TEJO is een groep jeugdtherapeuten die op vrijwillige basis werkzaam is, laagdrempelig, anoniem en gratis) antwoordt een psychologe-therapeute op de vraag waarom ze naast haar professionele dagtaak meewerkt in Tejo (vrijwillig, niet bezoldigd): "ik kan hier mijn ambacht uitoefenen". Wikipedia leert mij: aambachtelijke producten dragen zweet en liefde in zich; elk exemplaar is uniek doordat de ambachtsman individuele aandacht schenkt aan het materiaal.

Het aambachtelijke van de hulpverlening is gehavend. Let wel, dit heeft niets te maken met techniek of het gebruik van hulpmiddelen. Ook aambachtelijk werk bedient zich hiervan. Overigens, Perlman wees er al op dat techniek en persoonlijke ontmoeting niet onverzoenbaar zijn. Maar dan moeten ze elkaar wel in hun essentiële waarde laten. Dat is een evenwichtsoefening. Ik stel dat vandaag het evenwicht zo niet zoek dan toch minstens ernstig bedreigd is. Het is vandaag geen evidentie voor de hulpverlener de cliënt niet voor-gestructureerd, zonder voorgeschreven opeenvolgende processtappen te zetten en onbekommerd om een te behalen resultaat, te ontmoeten, voor hem er gewoon te zijn. Dat zal niet vlug keren, ik zie dat toch niet, want de goede hulpverlenersrelatie is niet alleen een kwestie van kunnen van het maatschappelijk werk, maar ook van haar zijn. Vooral dat laatste baart zorgen. Ik ontwaar voorschrijfneiging van politici, van media, en van allerlei representaties van wat de hulpverlening moet zijn of eerder in de concrete case had moeten geweest zijn. De laatste jaren gaat het dan niet zelden over een doortastende aanpak en verantwoordelijkheid, individuele verantwoordelijkheid van cliënt en hulpverlener, meteen een enorm risico voor de verdere uitholling van de relationele betekenis van hulpverlening. Niet eens zo vreemd, dat de hulpverlener zelf in deze terreinomstandigheden vraagt naar kaders, regels, houvasten. Mijn praktijk leert dat de voorschrijfneiging niet zelden, al dan niet gewild, zelfs al dan niet vermoed, uitgelokt, getriggerd wordt.

2. Kan hulpverlening de armoede opheffen?

Terecht stelt Maria Bouverne-De Bie: "Hoe belangrijk respect en begrip ook zijn, het pleidooi op zich houdt het risico in dat de discussie teruggeplooid wordt naar een hulpverleningsaanpak, een hulpverleningsattitude.

Want, net zoals het antwoord op de vraag, "kan cultuur, kan kunst de wereld" redden, neen is, is het antwoord op de vraag "kan hulpverlening de armoede opheffen", ook neen.

"Sociaal werkers moeten niet alleen de armoede 'begeleiden', maar ook 'bestrijden'", houdt Ludo Serrien ons voor. 'Bestrijden' associeer ik met opstandigheid, met rebellie, met op de barricaden staan. Maar in de hulpverleningswereld klinkt het uiteraard veel zachter met "een sociaal werk dat de armen ondersteunt in het activeren van sociale netwerken, het effectueren van basisrechten (onderwijs, kinderopvang...) en samen met hen 'structureel sociaal werk' bedrijft". Vooral dat effectueren van basisrechten viseer ik. De rechten van wie? Van mensen in armoede, of van mensen in armoede die cliënt zijn van het sociaal werk of van sommige mensen in armoede die cliënt zijn van het sociaal werk? Het sociaal werk zal geen structurele veranderingen forceren. Structurele veranderingen moeten komen van bewegingen die er in slagen de samenleving te mobiliseren voor een menswaardig leven, voor een afdwingen van de sociale grondrechten. Het is meer dan nodig. Voor de moeder van "La Dolce Vita" die graag 'keuzemogelijkheden' zou hebben (2de concretisering van wat zij ondersteunend noemt). Leven is kunnen kiezen, niet kunnen kiezen is overleven. Een grondige verandering moet van een beweging komen die meer voorstelt dan een verzameling verontwaardigde sociale werkers en kunstenaars. "Er was een tijd dat vakbonden dat opnamen en dat bepaalde politieke partijen voor de arbeidersklasse stonden", schrijft Denoix Kerger. Dat is juist maar ze stonden er vooral voor op die tijdstippen van de sociale geschiedenis waarop de minderen de meerderen waren, de meerderheid. De meerderheid van die minderen zijn opgeschoven naar de grote middenklasse. Die wil natuurlijk het verworvene vrijwaren en verlegt aldus de grenzen van de solidariteit. Wees maar zeker dat vakbonden en bepaalde politieke partijen wier historische bestaansrecht de solidariteit is, daar serieus mee worstelen. Ik zie niet vlug een beweging ontstaan, geen revolutionaire ommekeer maar dat betekent niet dat er niets kan of zal. Het zal mij bijvoorbeeld benieuwen wat de Vlaamse gemeenschap zal aanvangen met haar nieuwe bevoegdheid over de kinderbeijslag. Het verworvene vrijwaren of een daad van herverdeling stellen? Maar ik ben nog meer benieuwd wat ik hierover zal lezen in de talrijke memoranda die traditiegetrouw door de bewegingen uit het "middenveld" zullen ingediend worden ter making van de nieuwe regering. U denkt misschien dat dit toch over een klein iets gaat. Misschien wel maar zeker symbolisch groot. Vergeet niet, kinderbeijslag is cruciaal in armoede, en men heeft de gelegenheid om een teken te geven van de overtuiging dat het anders moet en kan. Let wel op, de bewegingen zullen moedig moeten zijn, de vraag tot herverdeling bestaat

niet vraaggestuurd. De bewegingen houden zich maar best bezig met de grote zorgen, de woonbonus en de tweede eigendom, weet je wel.

Tot zover het boek.

Het project achter of voor het boek, laat mij een kleine reflectie toe op opvoedingsondersteuning, preventie en Jongerenwelzijn.

De Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning, het aandeel van Jongerenwelzijn in de uitvoering van het decreet opvoedingsondersteuning, hebben in die uitvoering minstens twee historisch opgebouwde uitgangspunten onderhouden: bijzondere aandacht voor groepen met maatschappelijke kwetsbaarheid en het samenbrengen van en samenwerken met partners uit verschillende en verscheidene domeinen, overheden, onderwijs, hulpverlening, wetenschap, etc..

Die uitgangspunten werden opgebouwd in onze vroegere preventiewerking. Die werking was destijds een zoeken, een falen en lukken. Het theoretisch model van Walgraeve en De Cauter gaf ons houvast en verhoogde de professionaliteit van ons handelen. Die professionaliteit hadden we graag verdisconteerd in een integrale preventie. De poging om een integrale preventie op touw te zetten, nog voor een integrale jeugdhulp, liep echter op niets uit.

Het decreet opvoedingsondersteuning plaatste ons in een moeilijk verhaal, in een nieuwe positie, een positie die voor andere uitvoerders van het decreet geen evidentie was tot zelfs een probleem. De juiste weg vinden was absoluut niet simpel. Ik waardeer dan ook zeer wat onze teams, onze Vlaamse coördinatoren opvoedingsondersteuning gerealiseerd hebben. Ik gebruik dit forum om hen te danken en hen succes te wensen met de nieuwe functies die ze in ons agentschap stilaan gaan innemen. Ik dank ook de jongeren, de ouders, de partners uit de hulpverlening en het onderwijs, de verschillende beleidsniveaus en de wetenschappers zonder wie ze die talrijke projecten overheen al die jaren niet zouden gerealiseerd hebben. En al moesten preventieprojecten niet tot een onmiddellijk hard resultaat leiden, sommige deden dit wel. Zo heeft de knelpuntennota Woonzinnig! van het preventieteam Jongerenwelzijn regio Oost-Vlaanderen naar aanleiding van het project 'Woonzinnig!' geleid naar een verbeterde toegang van de woonmarkt voor de jongeren in begeleid zelfstandig wonen. Zoiets willen we niet helemaal loslaten. In onze regioteams voorzien we een brug – en signaalfunctie die onder meer de structurele facetten van de problemen waarmee onze hulpverlening geconfronteerd wordt zal rapporteren in die middens en op die niveaus die een aandeel kunnen hebben in verbetering. Maar van een preventiewerking die naam waardig, kunnen we eigenlijk niet meer gewagen. De vraag is, hoelang zal dat duren?

Bronnen

- DE CAUTER, F., *"Methodiek van de preventieve projectwerking"*, Acco, 1990
- DE CAUTER, F., en WALGRAEVE, L., *"Methodiek van de preventieve projectwerking"*, herziene uitgave, Acco, 1999
- PERLMAN, H.H., *"Social Casework: A Problem-Solving Process"*, University of Chicago Press, 1957
- ROETS, G., e.a., *"Laat mijn kop met rust"*, Garant, 2013
- ROGERS, C., *"Client-centered Therapy: Its Current Practice, Implications and Theory"*, London: Constable, 1951
- ROOSE, R., *"De Bijzondere Jeugdzorg als opvoeder"*, Academia Press, 2006
- VAN DER LANS, J., *"Ontregelen. De herovering van de werkvloer"*, Augustus, 2008
- WALGRAEVE, L., (ed.), *"Confronterende jongeren"*, Acco, 1996

Lezing naar aanleiding van het colloquium

“Laat mijne kop gerust”

— door Geert SIX

—

Geert Six

is als acteur en regisseur één van de gangmakers van
de sociaal-artistieke beweging 'De Unie der Zorgelozen'.

Zou ik gelezen hebben over het wonderlijke woord, participatie.

Eén van die woorden die grosso-modo de laatste 20 jaar mijn leven is binnengegleden.

Zou ik gelezen gehad hebben dat er al veel onderzoek is gedaan naar dat woord?

Boeken geschreven, lezingen gegeven, thesissen en doctoraten gemaakt.

Echte participatie gaat over veel meer dan spulletjes leveren voor een rommelmarkt.

Echte participatie betekent inspraak, bevraging, kritiek geven en ontvangen, verstaanbare uitleg krijgen over complexe regelgeving, inzage verwerven en voorstellen kunnen/mogen doen.

Hoe klein ook, hoe kwetsbaar en fragiel het voorstel dan ook is, het wordt behandeld en meegenomen.

Het wordt gedeeld.

Dat proces is traag, moeizaam en kwetsbaar.

Zulke processen vergen geduld, inwerking in allerlei problematieken, menselijkheid en mededogen.

Het vraagt vooral verregaande intellectuele soepelheid, weten dat het delen van expertise en het inzetten van je vermogen voor anderen een voorrecht is.

Ik durf zelfs stellen: een must, een wezenlijk onderdeel van je taak, een noodzakelijke bouwsteen voor de samenleving.

Mag ik aldus stellen dat er te weinig engagement is of dat de eisen die aan dat engagement verbonden zijn, te groot zijn, te verwarrend, te vaag.

Mag ik stellen dat de resultaatsverbintenissen en cijfermatige dwaasheid die jammer genoeg al te gemakkelijk wordt gevolgd, de kwetsbare mens in een wurggreep houdt en de verzorgende werker voor een patstelling plaatst.

Hij kan zijn oorspronkelijke engagement niet ten volle inzetten of onderzoeken, hij kan geen ervaringsdeskundige worden van zijn eigen gedachten, gevoelens en noodzaken.

Hij is al te beperkt binnen zijn professioneel kader dat allang niet meer tegemoet komt aan de behoeften van de meest kwetsbaren in de samenleving en eerder een soort stabiel en beschermend werkkader lijkt te genereren voor de maatschappelijke werker zelf.

Laat ons vooral niet vergeten dat ook die maatschappelijke werker een mens is die misschien zelf uit een precaire thuissituatie komt, die zelf ideeën heeft en die degene is die echt in het veld staat.

Mag ik ook gelezen hebben dat er een tekort is aan dergelijke werkers die doorgedreven, flexibel, moedig en empathisch het verhaal achter de mens zoeken in plaats van louter het dossier van een individu op te stellen.

Dat er te kort is aan maatschappelijke werkers die de potentie zien van de hopelozen, de daklozen, de werklozen, de kansarmen, de grote groep ANDEREN.

Mag ik tussen de regels gelezen hebben dat die anderen soms op een ongelofelijk creatieve manier oplossend en constructief moeten denken.

Dat de transitie waarover tegenwoordig iedereen bezig is, de energiebesparing, de met minder middelen min of meer overleven, door die anderen al is onderzocht.

Niet van harte en hopelijk niet te lang, maar weliswaar onvoorstelbaar interessant, fascinerend, lekker provocatief en voor mensen met zulk een trukendoos doe ik - om het op zijn West-Vlaams te zeggen - mijn klakke af.

Mag ik gelezen hebben dat die anderen niet anders kunnen dan buiten de lijntjes te kleuren, out of the box te denken en te handelen?

Mag ik gelezen hebben dat de professionelen vooral out of the box denken in the box?

Maar dat dat vooralsnog niet voldoende, niet toereikend en ook niet efficiënt genoeg is.

Mag ik gelezen hebben dat de inhoud van de verhalen grosso-modo dezelfde zijn als honderd jaar geleden?

Maar dat de huidige context ze moeilijker verdraagt omdat we dachten dat we alles wel konden oplossen, remediëren, dat iets als armoede in onze contreien iets is voor zij die het zelf zoeken, die niet mee willen.

Want er zijn voorzieningen genoeg.

En als ge wilt kunt ge werken, enzoverder enzovoorts.

Mag ik gelezen hebben dat zelfs de zachte sector niet langer verdraagt dat mensen niet rehabiliteren, in een vicieuze cirkel blijven draaien?

Laat staan weer economisch van tel worden.

Dat men met andere woorden niet verdraagt dat men faalt.

En dat men blijkbaar het gissen heeft naar het waarom van dat falen.

Immers, het obligate lijstje is doorlopen, allerlei instanties hebben zich rond het individu geschaard.

Er is gezalfd, gezoogd, verzorgd en opgetreden.

Er is gesanctioneerd.

Kortom: er is van alles geprobeerd.

En toch lijkt het niet te lukken.

Mag ik gelezen hebben dat de sociale en zachte sector daar zeer moe van wordt?

En niet ziet dat zijn oorspronkelijke tekorten, amper middelen maar zeer strijdbaar, intussen werk zijn geworden met strakke regels en reglementen, met kleine pleziertjes en bonusjes.

Met de nodige recup en een rustige comfortzone.

Mag ik dus stellen dat het professionele geschapen kader buiten adem raakt.

Dat de valkuil van het comfort, de vaste baan die leidt tot conformisme en strategische middelmaat de kritische massa van ons werk heeft gerecupereerd.

Mag ik ook zeggen dat ik hoop heb gelezen, verlangen en moed.

Dat ik geloof als we werkelijk in mensen geloven we dan ook zachtjes en traag tot oplossingen zullen komen.

Dat ik lees dat men klaar is om te herbeginnen, het anders te bekijken.

Omdat men niet anders kan dan 'armen omhoog' schuldig roepen.

Ook ik ben schuldig.

Ook ik zit in the box.

Maar gelukkig met nog een klein beetje trots en zelfrespect stel ik mij strijdbaar op.

Omdat ik lees dat het anders kan wanneer het moet.

Als armen dat kunnen doen, als gekwetsten die moed tentoonspreiden.

Waarom zouden zij die de kaders en de methodieken bedenken, niet hetzelfde doen?

Waarom zouden wij niet zachtjes het roer kunnen omgooien?

Zonder te vernielen, zonder al te grote slachtoffers te maken.

Maar met de juiste visie en argumentatie vanuit een absolute noodzaak, vanuit echte nood aan verandering.

Tegendraads maar constructief met verbeelding, met troost en schoonheid.

Niet alleen voor de kwetsbaren maar evenzeer voor de geïsoleerde, sociale werker aan zijn geïsoleerde computer aan zijn geïsoleerde bureau in zijn geïsoleerde wijk.

Om hem uit die wat verplichtte comateuze toestand te halen en te zeggen: u bent een vrij mens.

We geven u het volledige vertrouwen.

Om zodoende de ander niet langer te wantrouwen.

En omgekeerd.

We geven u het volledige vertrouwen omdat er zonder dat geen sprake kan zijn van gelijk welke relatie dan ook.

Omdat een gezin, een arbeidssituatie, een gemeenschap enkel kan functioneren als er in een grote mate van vertrouwen kan geleefd en gewerkt worden.

Als er voortdurende angst heerst om geverbaliseerd te worden dan treedt er angst op en zelfbescherming.

Een te grote zelfbescherming beknot de mogelijkheden tot interactie.

Op allerlei vlak.

Ik dacht: ik weet het echt niet.

Een reflectie op dergelijke complexe materie en analyse kan nogal vlug aanmatigend en pedant klinken.

Zeker als je niet helemaal thuis bent in de taal of retoriek van de pedagogie, de psychologie, de methodiek.

Als je niet helemaal thuis bent of thuis wenst te zijn in de nuancering die soms overhelst naar nivellering.

Je bent eerder thuis in de verhalen die aan de grondslag liggen van het boek.

Die zijn herkenbaar, die heb je jarenlang zelf gemaakt, zelf geschreven.

Dat ben je een beetje zelf.

Je bent alleen thuis in de poëtische omzetting van persoonlijke verhalen, problematieken en hun gevolgen.

Je bent eerder thuis rond een kaarttafel dan in een aula.

In het beste geval verbind je de kaarttafel met diezelfde aula.

Je las de verhalen in het boek en meermaals flitste er door je hoofd:

wat een mooie tekst, wat een schoon beeld, wat een magistrale opening van de scène.

En je vroeg je af.

Van waar komt die omzettingskracht, die openingen in je brein.

Evenzeer was je diep getroffen door de rauwe en soms verbijsterende realiteit die je in en tussen de regels las.

Die je herkent vanuit je eigen praktijk waar je tegen vloekt,

waar je tegen strijdt, waar je voor pleit, die je tracht te begrijpen,

die je soms doet stilstaan en omkijken en zeggen: wat hebben we met zijn allen toch gedaan?

Wij, professionals in alle sectoren die meegegroeid zijn met de

steeds verder uitdeinende structuren, steeds verder groeiende middelen met daaraan gekoppeld strengere voorwaarden en meer reglementen.

Waar we dachten vrijheid te creëren, creëerden we misschien eerder een dwangbuis.

Want de vraag is immers: hoe breken we daar met zijn allen uit?

Van binnenuit?

Of van buitenaf?

Ook deze gedachten die me de laatste 10 jaar al meermaals hebben overvallen las ik in het boek.

Ook deze gedachten hebben een oorsprong.

Zijn niet zomaar of plots geboren.

Dus dacht ik: ik kan alleen vertellen over hoe het was om te begrijpen wat er nu is.

En om te kunnen nadenken hoe het verder zou kunnen.

De trage tijd van vroeger beïnvloedt het nu.

Het is die tijd die nu zegt tegen mij: vertraag, overleg, onderhandel, herbekijk en werk dan verder vanuit uw overtuiging en uw kracht.

Vertraag de tijd omdat de snelheid eerder vernielt, beregelt, beperkt, opjaagt.

Vertraag de tijd om de werkelijkheid van uzelf en de ander helemaal te doorgronden.

Om het verhaal van allebei aan mekaar te koppelen.

Om elkaars noden en verlangens, en o wonder, het zullen dezelfde blijken, in een praktijk, een handelen, een binnemen om te zetten.

Ik dacht: laat ik even moedig zijn als de mensen in het boek.

En laat ik proberen te vertellen hoe het komt dat ik hier nu sta.

Wat heeft uzelf geïnspireerd?

Wat heeft u beïnvloed?

Wat waren de obstakels?

Wat is de geschiedenis en zodoende het nu?

Ik denk dat ik moet vertellen over een wijk.

Met dezelfde huizen.

Met ongeveer allemaal dezelfde mensen.

Die op het eind van de jaren 60 van de vorige eeuw allemaal in praktisch dezelfde fabrieken werkten.

In twee of drie ploegen.

Spinners, wevers, bobijnopzetters.

Mensen die in de bouw werkten.

Metsers, dieners, plakkers en dekkers.

Die ongeveer naar dezelfde cafés gingen.

De Hoge Brugge, het Voorgeborchte, het Meulenhuis.

Die gemiddeld drie kinderen hadden.

Die naar de gemeenteschool of naar de staatsschool trokken.

Een vruchtbare wijk met dus ongeveer dezelfde portemonnee voor iedereen.

Hier en daar reed er al iemand met een auto.

Maar de meeste ménages moesten dat gemak nog leren kennen.

Van achter, in de lochting gelijk of dat we zeggen, kweekten ze patatten en suikerbonen, stond er rabarber, wat radijzen en al wat gedurfder, tomaten.

De meeste huizen hadden een vogel in een kooi, een hond of een kat.

Sommige vaders deden iets met duiven.

En anderen speelden met vinken.

Sommige vaders waren in een kaartersclub of gingen gaan biljarten.

Ze dronken Export of gewone pinten.

En ze konden er redelijk goed tegen.

Hier en daar ging het af en toe nogal luid.

Want isolatie tussen de muren was toen nog een onbekend begrip.

Je had gasten die naar de kerk gingen, zoals mijn moeder.

En je had gasten die God toen al lang hadden afgezworen, zoals mijn vader.

Er waren op die wijk katholieken en socialisten.

Voor liberalen werd er daar geen huis gezet, of toch niet dat ik weet.

Mijn grootmoeder langs papa's kant was liberaal gesyndiceerd.

Mijn vader had nog trommel gespeeld bij de liberale fanfare:

'Eendracht en vrijheid'.

De dorpspolitiek en de ideologieën waaiden op die manier speels
mijn leven binnen.

De meeste mensen hadden een familiale verzekering bij de DVV.

En spaarden zegels van Soubry en Artis Historia.

Ze verzamelden daarmee prenten om in boeken te plakken.

Van fauna en flora, van verre landen en de vaderlandse geschiedenis.

Allemaal leerzaam voor hun kinderen die ze natuurlijk nooit hebben gelezen.

Mijn vader plakte voor heel de straat.

Zorgvuldig met Pritt en met een vod om ze wat aan te drukken.

Mag ik daar dan buurtwerk in lezen?

Zonder dat de Pritt moest gefaciliteerd worden?

Zonder overleg en vergaderingen?

Zonder professionele omkadering?

's Morgens speelde de oude radio.

Terwijl mijn vader in zijn peignoir patatten zat te schillen.

Van 's morgens tot 's avonds had hij een klakke aan.

Meer nog, hij was hem een soort klakke.

Een speelvogel, een eeuwige Pietje Bell.

Zingen en onnozel doen als bijberoep.

Mijn moeder ging kuisen.

Bij notaris Peirs.

Stijve burgerlijke tsjeeven.

Die niet zeiden, dag Odette, maar eerder ge zijt vijf minuten te laat.

Ge verbruikt gij toch wel veel kuismiddel.

En misschien moet je de trap nog ne keer doen naaste weke.

Mijn vader boog zijn hoofd voor zijn baas.

Niet uit eerbied, maar eerder uit benauwdheid.

Mag ik lezen in het boek dat deze angst nog steeds aanwezig is,

dat de drempel naar de broodheer en hulpverlener mensen het klamme zweet bezorgt uit vrees
voor represailles, sanctionering?

Dat de taal van de professioneel voor veel mensen nog steeds een soort latijn is?

Mag ik zelfs stellen dat dit nog erger is geworden?

Ondoorzichtiger?

Omslachtiger?

Mag ik dan vragen waarom?

Wie moet hier beschermd worden?

Maar voor de rest was heel die jonge tijd een groot avontuur.
We speelden langs de Leie op immens grote zandhopen die we de bergen noemden.
We bouwden kampen.
En speelden katje duik tot de zon onderging.
Een keer per jaar waren er de Bloemenwijkfeesten.
De ballonwedstrijd voor de kinderen.
Een kaarting, een busreis voor de bejaarden en de kleuters.
Een tekenwedstrijd met Rita Boelaert.
De poppenkast van vader Kapoen.
Wielerwedstrijd voor junioren.
En drie avonden bal populaire.
Toen nog met live-orkesten, waaronder het wereldvermaarde Will Blondy en het Anra-sextet.
Corry en de Rekels en een vroege sexy Willy Sommers.
Allemaal gratis.
Met verzamelde gelden van de tombola, bakker, beenhouwer en ijzerwaren Bijttebier was het budget altijd rond.
Het feestcomité noemde zich de Orde van de Frank.
Ze droegen een medaille gemaakt van ne frank en een Belgisch lintje.
Dat feest zette iedereen in gang.
Ieder huis liep leeg.
En niemand bleef achterwege.
Het was één groot participatief verhaal.
Er waren nog geen studenten die de wijk instroomden om met een vragenlijst de inwoners lastig te vallen, om te peilen naar hun bevindingen over het nut van het feest.
Of dat dat iets veranderde in hun leven.
Of dat dat laagdrempelig genoeg was.
En of dat op de wijk wel veilig genoeg was.
Van doelgroepen was er nog geen sprake.

De familie Hammour van Algerijnse afkomst, maar volledig ingeburgerd, deed evenveel mee als de rest.
Een buurtfeest dat dus volledig in handen was van burgers.
Arbeiders en bedienden hand in hand.
Amper hulp of inmenging nodig van de stad.
De veldwachter Aimé Vandenbroucke (Aimé Export geheten) hield gedurende dat lang weekend met veel plezier een oogje in het zeil.
De decibelnorm zal af en toe wel zijn overschreden maar er was nu eenmaal feest en daar was niemand tegen.

Let op, nu was het natuurlijk niet allemaal peis en vree.
Het alcoholverbruik maakt tongen en vuisten los.
Maar Michel Catteeuw, de voorzitter van de Orde van de Frank, en opgewerkt tot personeels-directeur van de firma Lano, speelde bemiddelaar en politieagent tegelijkertijd.
De sociaal werker had dus een duidelijk gezicht, een herkenbare taak en had door zijn engagement een zekere autoriteit verworven.
Hij mocht optreden.
Nu kan ik me ook niet herinneren dat de burgers van de wijk onmondig waren.
Ik moet zeggen; wel integendeel.
Ze waren zelfs politiek actief.
En nog geen klein beetje.
Soms op het randje, iets te radicaal.
Maar ze wisten waar hun strekking voor stond, wat ze ermee te winnen hadden en te verliezen.
Ik weet niet of ze op de hoogte waren van de complexe structuur van de democratie, maar ze gaven ze mee vorm in het drukke verenigingsleven, in het van deur tot deur bellen bij verkiezingen en in de herkenbare strijd tussen de partijen zelf.

Er was ook nog geen crèche, maar de buurvrouwen Jenny en Christiane vingen ons op zonder reclameren.
En omgekeerd waren Heidi, Tiny en Sylvie even welkom aan onze tafel.
Was er te kort?
Dat ik het niet meer weet.
Ik droeg de broeken van mijn broers.
En ik reed met hun velo.
We kregen koteletten en biefstuk-friet.
We aten karnemelk met bruine suiker, en stampers.
Er waren wafels en pannenkoeken.
En de zondag boterkoeken en pistolets.
Die de bakker notabene aan de deur kwam zetten.
De wijk was aldus een dorp, een wereld op zich.
Een welomschreven gebied.
Zonder gebiedsregisseur, budgetbeheerder, straathoekwerker enzoverder enzovoorts.
Misschien overdrijf ik als ik zeg dat de mensen het bijna allemaal zelf deden.
Mijn vader en mijn nonkels hebben in Harelbeke 28 huizen gezet.
Er waren in de familie en elders altijd bereidwillige handen.
De ene bouwde het huis voor de zoon van de ander en vice versa.
28 huizen.

Sociale economie?
Onbetaald vrijwilligerswerk?
Transitie avant la lettre?

De eerste kwetsuur liep ik op toen Sylvie doodging aan leukemie.
We gingen samen naar het kleuterklasje en we gingen tezamen onze eerste communie doen.
Sylvie heeft die hostie nooit gehaald.
Maanden liep ik daarmee in mijne kop.
En ik geloof tot op de dag van vandaag dat de dood van Sylvie alles wat er achter gekomen is,
mee heeft bepaald.
Ik liep school in het centrum.
Iedere ochtend ging ik te voet naar het centrum en ik haalde mijn kameraden op.
Johan van den ijzerwinkel, Tijn van café De Lindberg en Karel van café Den Appel.
Maar, ze braken alles af.
De huizen van mijn kameraden werden weggeslagen omdat de baan moest verbreed worden.
We spreken over het jaar '74.
En de Tour de France kwam twee dagen in Harebeke logeren.
Dat was een feest.
Maar achteraf gezien een ramp voor het stadscentrum.
Het binnenplein van twee- driehonderd jaar oud was volledig in rook opgegaan.
De stenen van het oud gemeentehuis lagen genummerd te verkommeren in het stadspark.
Ze zijn nooit meer in mekaar geschoven.
Nooit werd de gevel van mijn jeugd gerestaureerd.
Tot op de dag van vandaag hebben oude stenen op mij een speciaal effect.
Kelders en zolders kunnen mij in vervoering brengen.
En het zien van een metalen slinger die weer een huis in tweeën kletst, doet mij nog altijd
evenveel zeer.
Noem mij iets te romantisch, te nostalgisch om te helpen donderen.
Noem mij desnoods een verdwaalde provincialist.
Maar ik ben gelukkig als ik hoor zeggen:
Zeg Jacqueline smijt hier nog een keer één.
En gij gierigaard, wanneer ga jij nog een keer uw geld uithalen.
Als je niet oplet ga ik op uw muile slaan.
En ik zie ze geiren maar ik kan het godverdomme niet zeggen.
Die blonde van de coiffeur, een snelle prente, met een broek vol goeste.
Ik ga hem der morgen ne keer in kletsen.
Enzoverder enzovoorts.
Ik heb evenveel gehad aan het leven, evenveel aan de dood.

Ik heb enorm veel gekregen.
Van een gewone vader en een gewone moeder.
Van dat raar feestcomité.
Van meester Velghe en meester Diericx-Vissers, van meester Vergote.
En van heel die familiale school.
Onderwijzen, scholing, pedagogie.
Tot aan de keukentafel.
Streng maar rechtvaardig, met stimulering naar teken- en muziekacademie.
Met het conciërge-duo Albert en Leona als moeder en vader voor een ganse gemeenschap.
Van het eerste tot het zesde studiejaar heb ik de hoofdstukken geschreven van het Magnus
Opus in mijn hoofd.
Wat dat daar nu allemaal uitrolt heeft daar zijn grond.
Nergens elders.
In die jaren verdreven de socialisten de katholieken van de Harelbeekse troon.

Burgemeester Bourry reed in een witte slee door de Bloemenwijk.
Mijn vader zat op zijn knieën op het gras aan onze voordeur.
En hij riep:
Man van het volk.
Man van het volk!
Thérèse van een paar huizen verder gooide rode rozen op de capot.
En de fanfare blies de Internationale voor de elvendertigste keer.
Het jaar erachter brak de eerste crisis uit.
Het Suez-Kanaal als eerste teken aan de wand.
Mijn vader verloor zijn werk.
Efkes schudde en beefde mijn kleine wereld.
Maar al bij al raakte dat nogal vlug opgelost.
Vanaf toen verschenen er veel meer auto's.
Van gedurfdere merken.
Een metser met een BMW of met een Mercedes, leken mij als klein manneke toch al een brug te ver.
Twee stukskes koorde die ik moeilijk aan mekaar kon knopen.
Ik zag toch al de gaten in de broek van sommige maten op school.
En verstond waarom mijn vader achter zijn uren met boeken ging leuren.
Het Rijk Der Vrouw, de Libelle, de Rosita.
Alles om de zak wat extra te vullen.
Mijn vader met die boeken zien leuren.
Een zak aan weerskanten van zijne velo, deed mij wat zeer.
Was ik beschaamd?

Waarschijnlijk wel.
Beschaamd en benauwd.
Omdat je beseft dat het dus niet gemakkelijk zal gaan.
Dat de ene het dus beter heeft dan de andere.
Dat dat leven al bij al niet zo rechtvaardig is.
Dat maakte mij toch opstandig en kwaad.
En ik durfde met een mes een schreve trekken in de voordeur van Notaris Peirs.
Laat ons eerlijk zijn.
Een echte heldendaad.
Enfin, de erecties van een jonge gast gaan genaadloos hand in hand met een politiek bewustzijn.
Weten aan uw dertien jaar, wie Chè Guevarra is, is een gevaarlijke zaak.
Ik had toen al Alleen op de Wereld van Hector Malot, de Hut van Oom Tom van Harriet Beecher Stowe achter de kiezen.
En op tafel lag de Vergeten Straat van Louis Paul Boon.
In Polen brak er een revolutie los.
Een opstand, een staking.
Op de scheepswerven van Gdansk.
Het ijzeren gordijn was nog alive and kicking.
En je danste mee op de cadans van de Westerse propaganda.
Tussen haakjes, inzamelen voor Polen, leek mij interessanter dan geld geven aan verre missionarissen.
Dus ja, met wat onnozele, geëngageerde gasten van veertien jaar.
Veertien jaar.
Verzamelde je vijftien containers in voor het Poolse volk.
Uw moeder, nooit naar school geweest maar uitzonderlijk slim, had voor uw verjaardag het boek *Solidarnosc* van Lech Walesa gekocht.
En dat zette uw wereld verder op stelten.
In die tijd was er overal wel iets.
Heel Zuid-Amerika was één groot slagveld.
El Salvador, Chili, Guatemala, Cuba, Honduras, Argentinië enzoverder enzovoorts.
Staatsgreep, executies, politieke gevangenen, martelingen.
De hele santeboetiek.
Uw peter vertelde dat het tijd werd dat de Duitsers weer keerden.
Toen was elkendeen braaf.
En liep iedereen in de pas.
Mijn peter, ochhere ochgod, een fascistische keuterboer.
Met een veel te klein verstand.
Getrouwd met God en paster, en benauwd van zijn eigen schaduw.

Uw andere peter, en nonkel Tuur, ten onder gegaan aan de tweede Wereldoorlog aan de andere kant.
Verzet en collaboratie, links en rechts, alle twee in mijn genen geplant.
De koude oorlog tussen de Russen en de Amerikanen leverde voer voor gazetten.
En was een ideaal middel om angst te genereren.
Dat Machiavellisme is van toen af aan in de wording van Europa, in media, politiek en economie
steeds geraffineerder geïnjecteerd.
Ons leven was vanaf toen constant in gevaar.
Onze veiligheid en comfort bleek voortdurend bedreigd.
Iedere dag kon er wel een oorlog uitbreken.
Rote Armee Fraktion, de Stasi, de Mossad, de CIA, de KGB, speelden Stratego en verdeelden de
prijzen aan elkaar.
En voortdurend was er crisis.
Om de vijf jaar was er een gigantisch probleem.
Premier Martens regeerde met volmachten.
Een democratische staatsgreep gelijk of dat we zeggen.
Het leek alleen maar slechter te gaan.
Intussen hoorde ik al die berichten door de radio in de atelier van de bakkerij waar ik werkte.
Leercontract brood- en banketbakker bij Urbain Libeer in Kuurne.
Die iedere dag trouw luisterde naar Actueel.
Een politiek magazine op Radio 1.
Door de radio kwam de wonderbaarlijke stem van wijlen Wim Van Gansbeke.
Een geniale recensent die op de meest wonderbaarlijke manier over theater kon leuteren.
En zonder dat hij het wist, zaad plantte dat nu min of meer volwassen is geworden.
In de radio hoorde ik ook God Save the Queen van The Sex Pistols.
Olalala en de Parrot Brigade van TC Matic.
De energie en het geweld van die muziek, die rare mengeling van
rauwe poëzie, knarsende keyboards, gitaar-riffen en bassende drums,
wakkerden de goesting, de adrenaline, de wil om heel de wereld te
bestormen verder aan.
Nee, in die bakkerij wilde ik niet blijven.
Hoe graag ik die taarten ook in mekaar kletste.
Mijn hart klopte uiteindelijk altijd voor iets anders.
In het geheim schreef ik gedichten.
Las ik filosofen, Nietzsche, Schopenhauer, Socrates, Plato.
En ik flierefluiterde er op los.
Van lang haar naar kort haar.
Van blauwe ogen naar zwarte ogen.
Van optreden naar T-dansant.

Het leven kon niet op.
Ik zat in Mallorca en op Ibiza.
Veel wilder kon het echt niet meer.
Alles was bijna voor niets.
Speed, cocaine, xtc.
De zomers bleven duren tot in de winter.
Aan de jeugd leek geen einde te komen.

In mijn eerste twintig jaar was ik misschien al bij al twee keer naar het theater geweest.
Mijn dooppeter speelde in Waar de Sterre bleef Stille Staan, in zaal Torenhal in Bavikhove.
En mijn vader deed mee in Het Witte Paard in de Germinal.
Dat was het zowat.
En terwijl iedereen het beter en beter kreeg, de technologie langzaam de industriële revolutie deed vergeten.
Er meer en meer auto's van de band rolden.
De files naar de zee en naar d' Ardennen groter en groter werden, dacht ik bij mezelf, Geert, het is tijd.
En ik deed mijn stoute schoenen aan.
Ik overwon mijn minderwaardigheidscomplex en de drempel van de Academie.
De lerares zei: daar is de kast, de bibliotheek.
Neem een boek.
Waarom dat boek?
Waarom dat gedicht?
Wie is die schrijver?
Hoe, wat, waarom?
En ik stond in de toneelklas gedichten voor te dragen van Fernando Pessoa, Federico Garcia Lorca en Hugues C. Pernath.
De wereld ging open.
Maar als je wild leeft, betaal je een prijs.
Een hersenbloeding en drie jaar UZ zorgden uiteindelijk voor een heel nieuwe adem.
Ik was nog altijd supporter van voetbal en koers.
Van meisjes was ik even zot.
Zo schoon, zo zacht, zo anders van bewegen en spreken.
Ik was nog altijd een kleine rebel.
Maar ik keek anders naar de sterren, naar het water en naar de mensen.
Ik kon achter hun ogen kijken.
Ik hoorde meer woorden in hun zinnen.
Ik zweefde er af en toe boven.

En in mijne kop kolkten er metaforen, dialogen, verzen en monologen.
Ongepolijst, niet af.
Brutaal en ruw materiaal.
Dat ik probeerde achter mekaar te schikken.
Ik hield café en ontdekte het leven te midden de zattemenspraak, het liegen en bedriegen, het vreemdgaan.
Het sorry, maar ik kan niet betalen.
En het zijn allemale zakkenvullers, gazetteklap à volonté.
Dat leven was plotseling gruwelijk banaal.
Ik bleef het graag zien.
Maar ter inspiratie.
Ik wilde al die dwazekloten, overdrijvers en nuttelozen vastpakken en zeggen:
Ge bestaat.
Ge hebt een leven.
Doe er iets mee.
Maar geen avance.
Ge moet afstand pakken.
Ge moet er naast gaan staan om er ten volle te kunnen in staan.
Ik viel ze niet af.
Ik wees niemand met de vinger.
Ik vloekte mee en tegen.
En vroeg mij af, hoe kan ik voor mezelf en hen, schoonheid genereren.
Hoe kan je zeggen aan het feestcomité, aan de Orde van de Frank, kijk hier, ik heb dat gemaakt.
Omdat ik jullie graag zie.
Hoe kan je zeggen aan de zon en de maan, aan de zee en de bergen, aan het bos, aan een spinnenweb, de diepte van een bloem, het strelen van de wind?
Merci.
Ik ben zo blij.
Dat ik besta.
Intussen, terwijl al uw woorden en gedachten aan het gisten waren, groeide de wereld uit zijn voegen.
Och, de mens is zulk een gulzig wezen.
Altijd te kort, nooit te veel.
Hoger, verder, beter, meer en rapper.
Rapper en rapper en rapper.
Liefst vier diploma's, liefst iedereen naar de universiteit.
Liefst iedereen professioneel.
Allemaal ingekaderd, vastgesnoerd.

Liefst alleman voortdurend aldoor aan het werk.
Om het even wat voor werk.
Er is werk genoeg.
Zelfs de vrije tijd zien als een job.
Zelfs het weekend is één langgerekte inspanning.
Een nieuwe keuken, een nieuwe salon.
Eerst studeren tot 25 jaar en dan een wereldreis.
En als je vraagt voor wie ga je stemmen en wat ga je voor iemand anders doen?
Geen antwoord.
Misschien als ik weer keer.
Ik moet eerst wat tot mezelf komen.
En het mag.
Weet ge, het mag van mij allemaal.
Waarom niet?
Hoe meer vrije tijd, hoe beter het leven.
Minder moeten werken, dat is vooruitgang.
Het veroveren van de vrije ruimte is vooruitgang.
In die vrije ruimte is er plaats, zou er plaats moeten zijn,
voor elkaar, voor ons verhaal, voor genot, schoonheid, verbeelding,
creativiteit.
Hoe meer tijd voor uzelf, hoe sterker je innerlijke vooruitgang en
evolutie kan zijn voor de ander, je omgeving, de samenleving.
Sterker en verder.
Als ook ons werk een keuze is van het hart, is ze niet anders dan betaalde vrije tijd.
Waar dezelfde invulling geldt als die van de zogenaamde echte vrije tijd.
Waar we het leven doorbrengen tot nut van het algemeen.
Tot nut van het algemeen betekent inclusief jezelf.
Maar die spuwt in het bord van zijn eigen rijkdom zal, vroeg of laat zien dat zijn bord leeg is.
En nochtans het is gemakkelijk.
Iedereen vult mee het bord.
Voor elk is er iets.
Voor de ene een beetje voor de andere iets meer.
Maar iedereen kan bijdragen.
Iedereen kan iets, is iets, betekent iets.
Dus ja, in die luchtbel van Europa.
Op die comfortabele schoot van de sociaal- democratie, zijn de mensen vergeten te vechten.
Zijn ze vergeten dat zij zelf de politiek zijn.
Dat zij zelf samen, hun ouders, hun grootouders, al die vrije tijd

hebben bedongen.

Al die rijkdom hebben verzameld.

Zowel economisch als filosofisch, wetenschappelijk, politiek.

Dat al die vrije tijd en vrijheid niet anders kan dan ingezet worden

voor het beter maken van dat model op micro en macro-niveau.

In het gezin, het sociaal werk, het verenigingsleven in functie van de meest kwetsbaren.

Misschien zijn ze vergeten dat ze zelf dingen kunnen veranderen.

Dat als ze willen, ze de dingen kunnen veranderen.

Dat als ze willen, ze kunnen zeggen:

Stop.

Gedaan.

Genoeg.

Wij verdragen die immense burn-out niet langer.

We doen niet meer mee met die steeds groeiende voorwaarden en reglementen.

We stappen er uit.

We doen niet meer mee.

En we zetten ons samen aan een tafel.

We kijken mekaar rechte in de ogen.

En we zeggen:

Hoe is het met u?

En, ik zie u graag.

En, het is allemaal niet zo belangrijk pietje, want we leven ons leven maar ene keer.

Dus.

Het is zaak dat traag te doen.

Van de uren druppelsgewijs te consumeren.

In plaats van opgejaagd gelijk een halve wilde.

Ambitie, ça va, ok.

Maar niet ten koste van alles.

Niet ten koste van steeds meer medicatie.

Niet ten koste van steeds meer eenzaamheid, onverdraagzaamheid, jaloersheid, onverstand.

En dus nu kweken ze were patatten.

In vazen op de balkons van splinternieuwe appartementen.

Patatten in een vase.

En ze noemen het transitie, vooruitgang.

Veertig jaar geleden.

Veertig jaar geleden plantte iedereen zijne patat in de Bloemenwijk.

Veertig jaar groei en crisis tezelfdertijd.
Samengebald in een patat.
Een patat in een vaas op het hoogste verdiep van een hypermodern flatgebouw.
De zon kijkt naar de vaas en ze huilt.
Want ze heeft al die miljarden jaren gezorgd voor vruchtbare gronden, bossen als zuurstoflongen.
Oceanen als immens rijke waterkommen.
En ze vraagt tegen de maan:
En nu?
Wat nu?
En de maan zegt:
Ja zuster, nog efkes en het is game-over met heel die hannekesnest.
Maar, zoals altijd, zuster, de mensen zijn sterk.
Ze overwinnen alles.
Ijstijden, meteorinslagen, aardbevingen, tsunami's, epidemieën en ochgod ochhere duizenden oorlogen.
En als je goed kijkt, zuster, kan je zien dat buiten het traject van alle dagen, er hier en daar al mensen zijn die tegenrijden.
Dus, zusterke, geduld is een schone deugd.
Met wat tijd kruipen ze weer in hunzelve.
Zetten ze hun gsm's af.
Schakelen ze de PC uit.
Halen ze alle satellieten uit de lucht.
En dan moeten ze weer op landkaarten zoeken waar dat elk zijn wijk ligt.

Elk zijn beginnende wijk.
De wijk waar ieders hart klopt.
De wijk van winst en verlies.
De wijk die maakt wie dat je zijt.
Ze gaan dan weer naar ons kijken in plaats van naar beneden.
Ze gaan weer durven roepen en huilen gelijk wolven.
Nog beter dan vroeger.
Geëvolueerd en slimmer.
Met mededogen.
Voor alles wat leeft, voor alle elementen, voor planeten, grotten en spelonken, voor hunzelve.

Dus ja, nu maak ik theater.
Ze betalen mij daarvoor.
Ik vind dat nog altijd een beetje raar.

Het is geen slechte dagure, want ik doe aan pensioensparen.
Nu nog ons voortuintje arrangeren en mijn huis is volledig gerenoveerd.
Mijn leven is mijn werk en omgekeerd.
Ik ben nog altijd wreed kwaad, hitsig en af en toe een beetje dwaas.
Maar de beest is al wat milder in zijn bijten.
En vindt de schaduw al wat behaaglijker dan de felle zon.
Hij heeft hij een vrouw en een zoon.
En vooral dat laatste is een mirakel.
Ik zal proberen zijn valies te vullen met dezelfde ingrediënten die mijn vader en mijn moeder mij gegeven hebben.
Ik zal zeggen:
Doe je goeste.
Houd uw manieren.
En zorg dat je voelt dat je bestaat.

Dus ja.
Nu maak ik theater.
Met scheve, ambetante, wat buiten de lijnen vallende, probeerend aan de jacht ontsnappende, mensen.
En ook dat,
dat te kunnen,
dat te mogen,
is een groot mirakel.
Want dat theater probeert een beetje anders te leven.

Dus ja.
Dat theater is ook niet méér dan theater.
Gelukkig, hé.
Het is het theater van de eeuwige vergeten straat.
Altijd een beetje de Hut van Oom Tom.
Het staat altijd een beetje alleen op de wereld.
En het zweert nog altijd bij het diepe geheim van de Orde van de Frank.
Het telt zijn winst niet in geld, maar in menselijke warmte.
Het lacht, het schalt en het bralt.
Het troost en zalft.
Het tikt met de vuist op tafel.
Het bemiddelt tussen de dood en het leven.

En het vraagt aan zijn publiek.
Pakt onze cadeau mee naar jullie ménage, naar jullie wijk.
En maakt er een schone feeste van.
En doe dat bovenal met verbeelding en creativiteit.
Koppel dat aan lef en mededogen.
Wees allemaal Michel Catteeuw.
Werk altijd en overal aan het geheim van de Orde van de Frank.

Het einde, en aldus het begin, blijft open.
De invulling ligt in de antwoorden op de vraag van Joost Bonte:
Hoe kon dit?
Als we de hoop en de goesting waarmee we X aantal jaren geleden begonnen kunnen vrijwaren van alle bezwaren en ballast, ze in alle openheid en vrijheid met elkaar kunnen delen, dan kunnen er uit deze gesprekken nieuwe inzichten ontstaan.
Ik kan alleen zeggen dat ik in mijn praktijk heb gemerkt dat voortdurende evaluatie en reflectie leidt tot beter menselijk en artistiek werk.
Dat falen er geen punt van discussie is.
Dat steeds weer herbeginnen er een noodzaak is.
Dat vertrouwen en ja, zelfs liefde, zeker liefde, er aan de grondslag van ligt.
Liefde voor de ander.
Liefde als werkwoord, als bruistablet, als wapen.
Liefde die zalft en berispt.
Want vooral dat onthou ik uit dit boek.
Afstand verschaalt.
Toenadering verrijkt.
Liefde verbindt.

**Opvoeding ondersteunen
is één ding,
aanknopingspunten vinden
en draagvlakken creëren
een ander!**

**Over de verborgen complexiteit
van steun aan kwetsbare gezinnen**

— door Patrick MEURS

— **Prof. dr. Patrick Meurs**

is docent klinische vaardigheden en kinderpsychotherapie aan de KUL,
docent ontwikkelingspsychologie en gezinsbegeleiding aan de hogeschool universiteit Brussel.
Hij is ook psychoanalytisch kinder- en jeugdpsychotherapeut en mede auteur van
het cultuursensitieve opvoedingsondersteuningsprogramma *“De Eerste Stap”*.

Inleiding: “Laat me met rust, maar laat me niet vallen”

“Laat mijn kop met rust!”, is de zeer ernstige en gebiedende titel van dit symposium over opvoedingsondersteuning bij maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Om het te hebben over de complexiteit van dergelijke opvoedingssteun, keerde ik terug naar mijn praktijkwerk in het kader van het preventieproject ‘De Eerste Stappen’. Dat is een preventieproject dat op verschillende plaatsen in Vlaanderen geïmplementeerd is, voor kwetsbare ouders met migratieachtergrond en hun kinderen tussen 0 en 3 jaar. Om hen te bereiken moesten we bijwijken letterlijk de straat op, het centrum verlaten waar het project plaatsvond. Officieel noemt dat “outreachment”, maar in het echt kreeg dat in mijn hoofd een andere naam: “Kom hier, maar laat me met rust”, of ook, “Laat me met rust, maar laat me niet vallen”.

Verstoppertje spelen in de opvoedingsondersteuning

Deze betekenissen van ‘laat me met rust’ werden in me wakker geroepen bij de uitnodiging voor dit symposium. Ik wil jullie spreken over de moeilijkheden die maatschappelijk kwetsbare mensen ondervinden om de aangeboden steun toe te laten. Hun “kop” zit soms al helemaal vol van allerlei bekommernissen, in de overlevingsstrijd die ze dagdagelijks voeren. Geleidelijk aan zie je ook de schaamte over het afhankelijk zijn van steun. Als ze dan naast materiële steun ook nog opvoedkundige steun moeten toelaten, is dat soms wel heel veel gevraagd. De schaamte van ouders in kansarmoede is een niet te onderschatten en meestal onzichtbare barrière... ze willen onzichtbaar blijven met hun vragen, eerder dan zich te tonen in hun kwetsbaarheid, met hun vragen. Armoede en alle bijhorende noden worden verstopt of verborgen. Men laat zich als ouder dan niet vinden door de opvoedingsdeskundige... Dat geeft een kwetsbare ouder soms een gevoel van veiligheid.... Alle ouders zijn kwetsbaar in hun kinderen; kwetsbare ouders zijn dat in het kwadraat. Verstoppertje spelen en je niet laten vinden... dat doet een mens normalerwijs niet, want je wil ook gevonden worden. Het is maar wanneer “gevonden worden” veel meer onrust geeft dan troost of steun – in dit geval: gevonden worden door de opvoedingsconsulent – dat men liever verborgen blijft als ouder. De preventiewerker heeft dan soms langs haar kant de indruk dat er onwil in het spel is; ‘ons’ aanbod wordt door ‘hen’ genegeerd, zo lijkt het. Dat is een bekend interactiepatroon of misverstand met kwetsbare mensen. Je komt er vroeg of laat op, vooral wanneer je langdurig op weg gaat met kwetsbare gezinnen, met andere woorden: wanneer je met hen op weg gaat, of, wanneer je hun straat op gaat.

De psychologische kwetsbaarheid van kansarme ouders durven denken

Wanneer ze dan toch in de groepswerking komen voor opvoedingsondersteuning, hoor je zo’n ouder wel eens zeggen: “We weten het wel, we hebben dit echt nodig... maar elke keer dat ik

hier kom, wil ik me vooral kunnen neerzetten en tot rust komen... als jullie je dan bezighouden met mijn kind, dan ben ik straks weer in staat om dat ook weer even te doen met mijn kind... ik zou soms graag wat meer doen wanneer ik hier ben, maar het lukt me niet... ik ben soms al content als ik niets moet zeggen of als ik gewoon eens mag zeggen wat ik te zeggen heb...'

Wat deze kwetsbare moeder hier verwoordt, is een echt dilemma. De strijd om te overleven slokt het grootste deel van haar energie op, ten koste van geduld en emotionele aanwezigheid, maar ook ten koste van het gezonde grenzen stellen ten aanzien van de kinderen. Maar het neemt ook de energie weg om in openheid te participeren in het aanbod van de opvoedingsondersteuner; het neemt de energie weg om te kunnen leren uit de ervaring van opvoedingsondersteuning. Dit probleem is eigenlijk een psychologische of psycho-relatieve kwetsbaarheid van maatschappelijk kwetsbare ouders.

Die psychologische kwetsbaarheid hebben we als opvoedingsondersteuners overigens lang niet mogen vermoeden. Het was alsof men als begeleider quasi niets mocht zeggen over de moeilijkheden van deze ouders; alsof alleen het benoemen van zwakkere punten van kansarme ouders hen al zou stigmatiseren als 'slechte ouders'. We mochten quasi niet denken dat maatschappelijk kwetsbare ouders - naast hun 'sterkte' of hun 'ervaringsdeskundigheid' - ook pedagogisch of psychologisch kwetsbaar zijn. Daardoor konden we als opvoedingsondersteuners nauwelijks nog zien dat er ongemerkt heel wat barrières tussen de deelnemers en de begeleiders van een steunproject zitten. Zonder die barrières te mogen zien, konden we ons relationeel aanbod niet op maat afstemmen en bleef de opvoedingssteun al te vaak dode letter.

De kracht van de presentietheorie

Ook de beleidsmodellen die aandringen op efficiëntie en vooral 'meer contacten' met deze gezinnen, vertroebelen soms het zicht op hoe we deze gezinnen beginnen te missen. Niet dat ik iets heb tegen efficiënt werken op zich, maar bij maatschappelijk kwetsbare gezinnen ligt de efficiëntie niet allereerst in de kwantiteit, maar wel in de specifieke kwaliteit die de relatie tussen begeleider en ouder heeft. Andries Baart is met zijn presentietheorie hierin een bijzondere inspiratiebron. Presentie is aanwezigheid, maar tevens zoveel meer: beschikbaarheid, begrip, geduldige opbouw en, waar nodig, daadkracht. Met deze invullingen van presentie dient aan de langdurigheid van de steun alle kansen te worden gegeven. Opvoedingsondersteuning dient een langerdurende terugvalbasis te zijn voor deze gezinnen (a safety in the background), waarbinnen op kortere termijn bepaalde doelstellingen soms wat meer op de voorgrond kunnen treden. Wat we te vaak zien, is de klemtoon op die kortere doelstellingen, terwijl we onvoldoende de kostenbesparing zien van een lange termijn ondersteuning. Die kost wel wat, onder meer geld, maar brengt op termijn ook heel wat meer op dan die kost. Nobelprijswinnaar eco-

nomie Heckmann becijferde in 2000 dat elke euro die we nu investeren in kwetsbare gezinnen op middellange en lange termijn 6 à 17 euro winst oplevert.

Nog volgens Andries Baart krijg je in maatschappelijk kwetsbare gezinnen maar echte kansen op invloed en steun wanneer je bereid bent tot geduldig ontmoeten en tot het overleven van bepaalde vormen van afwijzing door deze gezinnen. Presentie is dus niet zomaar geduldig blijven klaar staan; je moet verdragen af en toe weggeduwd te worden... zoals deze ouders zich soms weggeduwd voelen in hun leven.

Presentie is dus niet zomaar 'er zijn en opbouwen van ontmoeting', het is ook: 'weggeduwd worden en terugvinden van contact'. Toch ligt het presentiebegrip van Baart dichter bij (non-directieve) ontmoeting dan bij (directievere) opvoedingsondersteuning. We merken in een bepaald beleidsdiscours dat deze twee aspecten wat scherp uit elkaar gehaald worden. Zo wordt bijvoorbeeld van Lokale Integrale Opvoedingsteams (Inloopteams) stil aan veel meer opvoedingsondersteunend groepswork verwacht, terwijl de ontmoeting minder tot hun eigenlijke takenpakket gaat behoren. Groeps-work komt dan in de plaats van ont-moet-ing. We moeten oppassen dat er aldus geen tweedeling ontstaat, waarbij de ontmoetingsruimte een plaats wordt voor de middenklasse en de pedagogische ondersteuning voor de 'kansarmen'.

Een langetermijn perspectief is nodig, met daarbinnen heel wat tussenstappen

Pedagogische steun voor maatschappelijk kwetsbare gezinnen is overigens zeer zinvol. Maar, door het op overleven gerichte opvoeden binnen een kwetsbaar gezin, is er – volgens Baart – allereerst iets anders nodig in het aanbod. Wat nodig is, zijn allereerst banden van langere termijn, waarbij de opvoedingsondersteuning pas kan ontstaan overheen enkele andere noodzakelijke tussenstappen. Ik benoem die tussenstappen als volgt: aanknopingspunten vinden en draagvlakken creëren. Pas wanneer deze tussenstappen aanwezig zijn, weer verloren kunnen gaan en voldoende keren terug opgebouwd worden, wordt diepergaande ontmoeting met deze gezinnen mogelijk. Pas dan kunnen deze gezinnen steun ervaren.

Bij maatschappelijk kwetsbare gezinnen is dit traject van aanknopingspunten vinden, draagvlakken creëren en ontmoeting tot stand brengen extra kwetsbaar! Elke progressie in het traject blijft niet zomaar bestaan. Bij breuklijnen in de begeleiding is het aan de begeleider om die onverwachte breuklijnen telkens weer te overbruggen! Pas dan krijg je gaandeweg enige autoriteit als ondersteuner, een vorm van nieuwe autoriteit. Maar dat betekent dus ook dat we als begeleiders moeten weten dat het aanknopingspunt dat we vandaag hebben, morgen weer weg kan zijn. Het dient dan weer geduldig, helemaal aan de basis van het traject van steun, opgebouwd te worden. Bovendien, 'we cannot hurry up the process!''.

Koud gemaakt verlangen naar inclusie, massieve angst om uit de boot te vallen en met de vinger gewezen te worden

Naar het beleid toe is er hier sprake van een belangrijk spanningsveld. Zoals Andries Baart aangeeft, vergt opvoedingsteun voor kwetsbare gezinnen een ommekeer van perspectief: we mogen ons niet alleen laten leiden door effect- en resultaatgebonden criteria. Het belangrijkste resultaat van onze inspanning kan anders omschreven worden: het in contact komen en blijven, om vervolgens, waar nodig, te mogen bijsturen en mondig te maken.

Steun is dus best mogelijk in deze gezinnen, maar vergt tijd en volgt een andere logica dan deze van het loutere efficiëntiedenken. Steun in deze gezinnen is maar efficiënt wanneer het aansluit op een specifiek gegeven in deze gezinnen, een gegeven dat vanuit beleids- of middenklasseperspectief moeilijk te vatten is.

Om dat te bespreken, keer ik even terug naar de leuze van dit symposium: "Laat mijn kop met rust!". De verwijzing naar het hoofd impliceert dat er nog een lichaam is. Het is daar, in hun lichamelijkheid, dat deze ouders de spanning van hun bestaan scherp aanvoelen, net zoals het afgesneden-zijn, de cesuur ten aanzien van de bredere maatschappij. Het boek van Pascale Jamouille *'Fragments d'intime: Corps, amours et solitudes aux marges'* gaat over de lichaamsbeleving in preciaire maatschappelijke situaties. Er is enerzijds het verlangen naar aansluiting, steun en bekommernis, maar dit verlangen blijft soms onverwoordbaar naast een massieve angst voor afkeuring, uitbuiting en schaamte om mislukking. Vanuit het perspectief van de buitenstaander, vanuit een middenklasse, kunnen we die krachten nauwelijks inschatten: enerzijds de enorme dreiging van steeds weer uit de boot te kunnen vallen, anderzijds de onverwoordbare, verstilde en soms zelfs koud gemaakte verlangens naar aansluiting. Deze krachten maken langs twee kanten de band van deze ouders met hun begeleiders niet vanzelfsprekend. Van de ene kant zijn de nodige aangrijpingspunten of antennes om steun te ontvangen in deze gezinnen stevig verborgen onder het stof en de ontgoocheling, of, onder de spanning van de overlevingsstrijd. Van de andere kant zijn er de pijn en de boosheid over de marginalisatie, de onzekerheid over het gevoel van afhankelijkheid ten aanzien van de begeleiders.

Over dit krachtenveld of spanningsveld moeten we goed blijven nadenken! Immers, de kloof met die gezinnen blijft bijwijken groot. De toegankelijkheid of laagdrempeligheid van 'ons' aanbod aan 'hen' blijft daardoor problematisch. Een gewone remedie is er hiervoor niet. Maar, wat ons wel verder helpt, is te mogen denken dat dit werk complex is en daar erkenning voor krijgen vanuit onze collega's en vanuit het beleid. Immers, in elk steentje dat verplaatst wordt in de soms kolkende rivier van de kansarmoede, ontstaan mogelijks nieuwe kansen op rustiger vaarwater.

Ik sluit af met de woorden van Leila, een moeder van vijf kinderen van Marokkaanse herkomst in ons Eerste Stappen project. Nadat we in ons onderzoek een duidelijk effect vonden van de

vroege ondersteuning op het latere schooltraject van allochtone kinderen, gingen we de moeders interviewen over hoe zij dat effect verklaarden. Leila ze: "Ik wist lange tijd niet wat jullie konden betekenen voor mij toen, maar nu weet ik zeker en vast dat ik stilaan leerde dat er iets is voor ons. Ik weet nu dat het niet zo is dat we alles per sé negatief moeten zien over onze plaats in deze maatschappij. ... Lange tijd dacht ik over jullie als 'die mensen' en 'die maatschappij'... ik leerde in het project dat we samen konden zoeken in deze maatschappij... Dat is misschien maar een klein verschil waarover ik nu spreek, maar voor mij als moeder maakt het een wereld van verschil... ik weet nu dat er door jullie iets is, voor ons, in deze maatschappij... En soms als ik die gedachte weer kwijt ben, doe ik er alles aan om het terug te vinden, zelfs al moest ik me daarvoor kwaad maken op jullie of enkele weken wegblijven uit de groep. Dan belden jullie op en dan kon ik jullie weer dichterbij me voelen. Als ik aan mijn kennissen één ding vertel over wat jullie betekenen voor mij, dan is het dat wel... wat jullie voor mij zijn gaan betekenen, misschien meer nog dan wat jullie voor mij deden, want ook dat hebben jullie gedaan: gezocht met mij naar scholen, kleren, papieren, etc." Leila's woorden bevatten zoveel van wat ik hier meer abstract heb willen weergeven:

- de tijd die het vergt om opvoedingsondersteuning als steun te kunnen ervaren,
- het trage veranderingsproces in verband met de betekenis die ze geven aan hun plaats in de samenleving,
- de fragiele ervaring van participatie die telkens weer kan wegebben,
- de mogelijkheid om het steunende kader terug te vinden,
- de paradoxale momenten van wegduwen van de steun, om vervolgens nog meer te voelen dat de preventiewerkers hen niet laten vallen
- de noodzaak om er te mogen zijn, alvorens als begeleiders überhaupt iets te mogen doen...

Laat deze woorden van Leila ons verder inspireren in onze straatgewijze steun aan kwetsbare gezinnen!

“It takes a community to raise a child”

— door Agnes VERBRUGGEN

“Asiyefunzwa na mamae hufunzwa na ulimwengu.”
Swahili for: “Regardless of a child's biological parent(s)
its upbringing belongs to the community.”

— **Agnes Verbruggen**

is maatschappelijk assistente, licentiate in de sociologie en licentiate in de rechten.

Professioneel is zij actief in het onderwijs en onderzoek over maatschappelijk assistenten en sociaal werk in het algemeen. Zij is lector sociologie en beroepsethiek aan de Hogeschool Gent, departement sociaal-agogisch werk in de opleiding professionele bachelor in het sociaal werk.

Haar interesse gaat in het bijzonder uit naar het maatschappelijke en normatieve aspect van het beroep van maatschappelijk assistenten.

Opvoeden? Sociaal werk? Quo vadis?

Mijn bijdrage gaat over de vraag of opvoedingsondersteuning “goed” werk is? En omdat het publiek vandaag bestaat uit professionelen, vooral sociaal werkers, focus ik me op de vraag of goede opvoedingsondersteuning ook goed sociaal werk is?

Ik heb geen antwoord op de vragen: “Wat is goede opvoeding?” en “Wat is goed sociaal werk?”, want het gaat twee keer over een antwoord op de vraag “Wat is goed?”. Ik ben het Orakel van Delphi niet. In elk geval heb ik wel een standpunt over welke richting het moet uitgaan en hierover wil ik het inhoudelijk gesprek aangaan.

De vragen naar “Wat is goede opvoeding?” en “Wat is goed sociaal werk?” zijn er niet gekomen naar aanleiding van deze studiedag, die vragen stel ik me eigenlijk al heel lang.

Toen ik als 13-14 jarige puber vragen begon te stellen bij mijn eigen opvoeding, kwam ik uit bij die finale vraag: “Wat is dat, een goede opvoeding krijgen?”. Zelf moeder worden versterkte die vraag nog. Als moeder doe je het, het opvoeden. Het betekent richting geven voor en aan een goed leven.

Ik ben zelf maatschappelijk werker of volgens de officiële beroepstitel: maatschappelijk assistent.

Bij mijn inschrijving in de sociale school had ik al de vraag naar wat goed sociaal werk is en die vraag is verscherpt toen ik lector werd voor de opleiding sociaal werk.

Je job als lesgever is om over iets te onderwijzen. In mijn geval is dit onderwijzen over sociaal werk. Als je onderwijst over sociaal werk, zeg je altijd iets over wat jij vindt dat goed sociaal werk is. Ook al zeg je dan dat je je dáár niet over uitspreekt. Ook dan zeg je iets.

Dat kan twee richtingen uit.

“Ik weet het ook niet”. Dat klinkt gezellig gelijkwaardig voor studenten. “Tja” denken de studenten dan terecht, “Wat sta je daar dan eigenlijk te doen?”

Ofwel betekent het: “Het maakt niet uit, het is allemaal even goed en dus even slecht. Ieder moet het voor zichzelf uitmaken.”

Is dat zo? Er is een onderscheid te maken tussen het sociale feit dat we in een geseculariseerde samenleving allemaal zoekende zingevers zijn en anderzijds dat we, vanuit een beroepspositie, betaald en gemandateerd door de maatschappij, macht over anderen uitoefenen zonder verantwoording af te leggen over het hoe en waarom.

Wat is het waarover men zich liever niet uitspreekt? Natuurlijk spreekt men zich liever niet uit over de morele richting, over wat goed professioneel handelen is en wat niet. Met “goed” sociaal werk bedoelt men hier niet de kwalificatie van de techniek of methodiek, maar wel degelijk een morele richting, een ethische grondslag.

Dit is essentieel als het over moraal of ethiek gaat. Een morele stellingname houdt in dat je

jezelf beoordeelt én door anderen beoordeeld wordt naar diezelfde maatstaven.

Ecce homo, geen mens is onfeilbaar toch?

Dus doen we liever geen uitspraken over moraal en ethiek. Laten we “tolerant” zijn!

In een geseculariseerde, door rationaliteit gestuurde samenleving, is God dood en zijn alle mensen gelijk in het zoeken naar zingeving. Iemand “de les spellen” over het Goede is dus een heikele zaak geworden, waar men zich liever niet aan waagt, want: dat is privé! Vandaar dat ouders in het boek zeggen “Laat mijn kop gerust!”. Ze zeggen: “Wie ben jij dat je je komt moeien met mijn opvoeding?”

Een mogelijk antwoord op deze, vaak terechte, weigering van paternalisme, is om cynisch te zijn ten aanzien van waarden en normen. En om “Foucault-iaans” de hypocrisie te ontmantelen van zij die wél over waarden en normen spreken. Cynisch zijn lijkt wel “slim”, maar het kan even meedogenloos zijn als fanatisme en leidt bovendien vaak tot inertie. Want wat rest dan? Een samenleving waarin diegene met de minste idealen uiteindelijk “wint” omdat die er nooit kan op aangesproken worden?

Onttoverde wereld

Van waar komt die ongemakkelijkheid om zich expliciet uit te spreken over idealen, het Goede, datgene wat nastrevenswaardig is? De socioloog Weber legt de oorzaak bij wat hij met de mooie term een “onttoverde” wereld noemt. Daarmee benoemt hij het “intellectualiseringsproces” dat de wereld veranderde van een plek die enkel door magisch denken kon worden begrepen naar een wereld die rationeel wordt verklaard. Dat proces leidt ook tot het verlies van een buiten of boven de mens geplaatste maatstaf als zingeving. Dat is wat wordt bedoeld met “God is dood” en waardoor we de antwoorden op “Wat is Goed?” zelf moeten zoeken. Dat geeft een enorme vrijheid en autonomie, maar ook een immense eenzaamheid en een verschraling. Als de wereld niet meer op een gedeelde manier te interpreteren is, blijft enkel één collectieve zingeving over: die van calculatie, de berekening, de mens gereduceerd tot homo economicus. Bovendien wordt zingeving een privégebeuren.

In onze cultuur is het een gedeelde premisse dat geloof, overtuiging, hoe je met je geld en met je kinderen omgaat privé zaken zijn. Zich daarmee bemoeien betekent een grens overgaan en is slechts toegelaten mits toestemming of bij gevaar. Alleen bij gevaar is een onmiddellijke interventie geoorloofd. Er is geen grijze zone meer waar kan worden gezocht...

Er rest enkel het zwart-wit: “Niet moeien!” of “Direct ingrijpen!”.

Tot deze analyse komt ook de sociologe E.Tonkens. Zij stelt bovendien dat er terzelfdertijd, maar dan impliciet, continu wordt gemoraliseerd. Elk menselijk handelen heeft een moraliserende component. Van zodra mensen iets doen is dit moraliserend. Zeker u die iets doet vanuit een professionele positie. Dat er geen morele normen en waarden zouden zijn is een leugen. De kranten staan vol moraliserende verhalen. TV programma's staan vol moraliserende praat.

En zo is ook elk sociaal werk, elke les, moraliserend.

Het probleem is volgens Tonkens niét dat er geen waarden of normen zouden zijn, maar wel dat er geen helder gesprek is over welke waarden het gaat. Mensen worden daardoor ongemakkelijk als men vraagt voor welke waarden ze staan.

Volgens Tonkens is er geen echt gesprek, geen ontmoeting over de morele grondslagen van ons gedrag en zouden we wezenlijk alleen staan met de vragen "Wat is een goede mens?", "Wat is een goede samenleving?".

Is dat zo? Staan we alleen met deze vragen?

De filosofe Susan Neiman gaf haar boek, in 2011 reeds in vierde druk, de zeer duidelijke titel: "Morele Helderheid. Goed en kwaad in de 21ste eeuw".

De primatoloog Frans De Waal schreef een boek met de titel "De Bonobo of de tien geboden. Grondslagen voor een rationele moraal".

Dit wijst op het sociale feit dat iedereen zoekt naar een rationeel gefundeerd ethisch antwoord op de vraag: "Waarom lijden rechtvaardige mensen?", "Waarom gaat het slechte mensen voor de wind?" of "Waarom krijgen onze kinderen niet wat ze nodig hebben?". Het antwoord op deze vragen is een moreel antwoord. We stellen deze vragen omdat we morele wezens zijn en we zonder antwoord op die vragen in existentiële nood komen. Misschien is dat wel de echte oorzaak van allerlei fundamentalisme: een weerstand tegen een wereldbeeld dat enkel door ratio wordt verklaard en niet langer geïnspireerd wordt door een gedeelde betekenis en richting?

Morele helderheid

Het is vanuit deze gedachte dat ik wel degelijk iets tegensprekelijks wil zeggen over wat goede opvoeding en goed sociaal werk is. Omdat sociaal werk en opvoedingsondersteuning altijd moraliserend ZIJN, kunnen we maar beter helder zijn over de richting. M.a.w. als ik dan toch kom spreken, als ik me dan toch kom bemoeien, wil ik het doen vanuit een morele helderheid waarop ik aanspreekbaar ben. Ik wil niet cynisch in het leven staan. Omdat ik moeder ben en lesgever aan sociaal werkers, wil ik het leven met enige mate van hoop tegemoet blijven treden en dus idealen koesteren. Ik wil aanspreekbaar zijn op wat ik denk dat de goede richting is,

liefst als medemens, gedragen door een door mensen ontwikkeld Idee over wat een Goed leven is, een Goed mens, een Goede samenleving. Die drie zijn trouwens met elkaar verbonden.

De vraag waarop ik met mijn bijdrage een antwoord wil geven is hoe je een moreel tegensprekelijk antwoord kan vinden op de twee vragen die voorliggen: “Wat is goede opvoeding?” en “Wat is goed sociaal werk?”. Wat is een redelijk fundament waarop we een antwoord op die vragen kunnen bouwen?

Het vinden van zo’n redelijke grondslag is bovendien allernoodzakelijkst als er macht in het spel is. En dat is het geval bij beïnvloeding vanuit een beroepspositie als leerkracht of sociaal werker. Laat de macht, die ons door het maatschappelijk systeem gegeven werd, gebaseerd zijn op een streven naar iets goeds, en dat op een tegensprekelijke manier.

“Wat je voor mij doet zonder mij, is tegen mij.” Ghandi

Op welke morele grondslag kan je bij gezinnen binnenlopen om je te bemoeien met hun opvoeding?

Een eerste mogelijke grondslag voor een morele uitspraak over goede opvoedingsondersteuning is ervaringskennis.

Als moeder is mijn idee over wat goede opvoedingsondersteuning is, tweeledig:

Ten eerste is de zorg voor mijn kind ongeveer het belangrijkste in mijn leven, opdat ze een goed en vrij mens wordt, een mens waarover Van Veen zingt: “Jij kan de wereld een beetje mooier maken”.

Het tweede element is datgene wat ook in de verhalen in het boek wordt gezegd.

“Help me dat te kunnen”. Vergroot mijn “kunnen”. Het gaat er niet om of noch hoe ik wil zorg dragen voor mijn kind. Als jij niet gelooft dat ik wil zorg dragen voor mijn kind, word ik woest, bang, verdrietig en ontzettend machteloos. Ik kan mijn goede intenties als moeder niet bewijzen. Iedereen die mij in mijn moeder-zijn wil helpen, zal dus naar mij moeten luisteren en moet er in geloven en er op vertrouwen dat ik het beste voor heb met mijn kind. Het ervaringsantwoord op wat een goede opvoedingsondersteuning is, is dus help me dat te kunnen en ook vergroot mijn “capabilities to care”, een begrip van Amartya Sen en Martha Nussbaum. Dat is wat empoweren écht betekent: ga het gesprek aan over wat ik wil en vergroot mijn vermogens om te kunnen wat ik wil.

Mijn ervaringskennis is natuurlijk een te smalle basis voor een professionele tussenkomst. Wat voor mij geldt, geldt niet noodzakelijk voor anderen. Ieder heeft toch zijn eigen waarden, individuele vrijheid en keuze?

Dat probleem is in het boek “Laat mijn kop met rust!” opgelost door aan een representatieve steekproef van ouders uit de doelgroep te vragen wat zij een goede opvoedingsondersteuning vinden. Noemen we die ouders een doelgroep of een risicogroep? En wat is dan het verschil? Is ook dit niet een moraliserende uitspraak?

Wat blijkt? Moeders en vaders zeggen hetzelfde: zij vinden goede opvoedingsondersteuning het vergroten van hun mogelijkheden tot zorgdragen voor hun kinderen. Het gaat dus over het vergroten van hun kunnen en niet over het “wegwerken” van hun niet willen. Dat geldt voor alle vaders en moeders die een stem kregen in het boek.

Als het antwoord zo duidelijk is, waarom gebeurt dat dan niet? Waarom krijgt het antwoord van deze mensen zo weinig kracht? Omdat het natuurlijk niet gaat over gelijk hebben over wat een goede opvoeding is. Neen, want als ik tot een risicogroep behoor, krijg ik ondersteuning, of ik het nu vraag of niet. En omdat ik deze ondersteuning krijg, kan ik zelf niet meer bepalen wat goed is. Als ik zelf mijn ondersteuning zou kunnen kopen, dan verandert de zaak. Dan ben ik weer baas.

Het verschil met gelijk krijgen en gelijk hebben staat of valt dus niet met de authenticiteit of de waarachtigheid van wat gezegd of gevraagd wordt. Het staat of valt met macht. Nu is macht geen persoonlijk kenmerk. Macht is het resultaat van een balans van invloeden tussen posities. Macht is een kenmerk in een sociaal systeem. Dit betekent dat de mogelijkheden om op te voeden niet te reduceren zijn tot de persoonlijke wil. Macht hangt af van de plaats of de positie in het systeem en hoeveel macht dat geeft om te krijgen wat gewild wordt.

De toegang tot de machtsbronnen in een sociaal systeem is uitdrukkelijk géén exclusieve kwestie van willen, maar wordt bepaald door de plek waarop je zit in het systeem. Afhankelijk van je positie, en ook die is niet enkel het resultaat van je competenties en inzet, heb je meer of minder toegang tot machtsbronnen. Macht is dus niet enkel het vergroten van zelfvertrouwen (“Yes I can!”), maar wel het vergroten van de toegang tot economische middelen, sociale netwerken, cultureel kapitaal, intellectuele bagage... Daaruit vloeit dan datgene voort waarvoor ongeveer alles in te ruilen is, namelijk geld – en dus macht.

Zou dat niet een invulling kunnen zijn van wat in sociaal werk “empoweren” wordt genoemd: het vergroten van de mogelijkheden, het vergroten van impact op het systeem en de daarin verankerde macht, iets wat ook wel emancipatie wordt genoemd?

Professionele ondersteuning

Er blijft natuurlijk wel een probleem. Antwoorden op de vragen over opvoeding en opvoedingsondersteuning gebeurt vanuit een beroepspositie. De maatschappelijk werker heeft een maatschappelijk mandaat. De maatschappij heeft de macht gegeven om mij te komen zeggen hoe ik moet opvoeden, de macht gegeven om mij te komen beïnvloeden.

Als er dan toch macht wordt uitgeoefend in de altijd machtsongelijke, asymmetrische relatie van cliënten en professionelen, moeten de professionelen die macht dan maar rechtvaardigen. Dat betekent dat zij een expertise te bieden hebben, maar ook dat professoren, leraren, sociaal werkers aanspreekbaar moeten zijn op de morele grondslagen van hun bemoeienis en beïnvloeding. Opnieuw: dat betekent dat er een goed en begrijpelijk fundament is om zich op te baseren. Waar vinden we dat?

Geeft de wetenschap een goede morele grondslag voor onze professionele tussenkomst?

De guillotine van Hume geeft een antwoord. Prozaïscher zegt Tolstoj dat wetenschap in essentie zinloos is omdat ze geen antwoorden geeft op de enige vragen die voor mensen van belang zijn, namelijk “Wat moeten wij doen?” en “Hoe moeten wij leven?”.

Wetenschap gaat over hoe de werkelijkheid IS, ethiek en moraliteit gaan over hoe het zou moeten zijn, hoe het zou kunnen zijn en overstijgen daardoor altijd de feitelijkheid. Juist zich niet neerleggen bij wat IS, maakt een mens tot een moreel mens. Eigenbelang en moraliteit zijn expliciet van een andere orde.

Dat betekent natuurlijk niet dat wetenschap nodeloos zou zijn! Wetenschappelijke kennis is de beste mogelijkheid die we hebben om een grondige analyse van de werkelijkheid te maken en van daaruit te concluderen waar we rekening mee moeten houden bij het bedenken van een oplossing én het funderen van een morele grondslag voor ons handelen. Maar échte helderheid over de morele grondslag van onze bemoeienis zal vanuit het expliciteren van waarden moeten komen. Het zal moeten komen uit het expliciteren van de morele intuïtie van waaruit we handelen tot een tegensprekelijke ethiek, die bovendien ook blijkt uit wat we doen.

Maatschappelijk mandaat - gemeenschappelijke zaak

Professionele opvoedingsondersteuning gebeurt vanuit een maatschappelijk mandaat. Dit betekent dat het antwoord op de vraag wat goede opvoeding is, niet alleen gegrondvest is op de persoonlijke ethische reflectie van de professionelen die zich ermee bemoeien. De maatschappij geeft dit mandaat vanuit een moreel standpunt over wat goed opvoeden is. Opvoedingsondersteuning door professionelen is dus ook een politieke zaak. Dat “moraliserende” mandaat vanuit de maatschappij is enerzijds een erkenning dat opvoeden inderdaad een zaak van de gemeen-

schap is. Anderzijds betekent dit dat de maatschappelijke moralisering mede afhankelijk is van de visie die de gemeenschap heeft over... gemeenschappelijkheid. Een visie over wat goede opvoedingsondersteuning is, staat dan ook niet los van de visie over wat een goed mens en een goede maatschappij is.

Visie veronderstelt "visionare" en dat betekent kijken vanuit een ideaal richtpunt. Een visie op een maatschappij vertrekt nooit bij wat er is, maar veronderstelt dat er een alternatief gezocht wordt en dat er gezegd wordt: "Het moet toch beter kunnen". Gelukkig zijn er in de geschiedenis heel wat mensen geweest die zich niet hebben neergelegd bij wat er is.

In een visie op "Wat is een goede maatschappij?" is het van belang om te kijken welk beeld als richting-gever dient. Een maatschappelijk systeem is noch een goddelijke constructie, noch het resultaat van natuurwetten. Het is het resultaat van een sociale strijd en sociaal overleg, en uiteindelijk een gezamenlijk idee van een sociaal contract waarin rechten en plichten niet enkel de verhoudingen tussen de mensen regelen maar ook uitdrukkelijk op ons allemaal rusten.

Eigenlijk zijn alle visies daarover terug te brengen tot twee basisgedachten.

De eerste is dat een maatschappelijke ordening gebaseerd is op macht. De heerser, de "Leviathan" in "Het sociaal contract" van Hobbes, is niet goed. Hij heerst omdat hij macht heeft. Maar het is wel duidelijk: "He's got the power" en hij heeft de macht omdat wij die hebben afgestaan. Waarom hebben we dat in godsnaam gedaan? Volgens Hobbes hebben we onze macht afgestaan uit eigenbelang, omdat we anders mekaar de kop inslaan. Het is een antwoord op de vraag hoe een maatschappij orde kan brengen in een mensenmenigte van continue oorlog van allen tegen allen en van angst en waanzin. Het vertrekt vanuit de gedachte dat alleen onze doodsdrijf zou in staat zijn onze machtswellust in bedwang te houden. De staat, het maatschappelijk systeem onder een Leviathan, brengt vrede maar geen rechtvaardigheid. Welke visie zit hierachter? Zijn de mensen wolven voor elkaar? Is dat zo?

Een andere visie om een maatschappij te grondvesten is dat we dat doen om goede redenen. We willen een goede maatschappij en dat is een rechtvaardige maatschappij. Dat is een *communitas*, een gemeenschap, waar gemeenschappelijkheid en collectiviteit als waarden worden erkend en dus worden behoeft en... dus: where there is community to raise a child. Een gemeenschap is wat anders dan een verzameling individuen die zoveel mogelijk hun eigen belang nastreven.

Daarom gebeurt opvoeding in een goede samenleving altijd vanuit een collectief belang en een collectieve betrokkenheid, omdat het waar is dat kinderen onze toekomst zijn. En een gemeenschap zorgt voor haar toekomst en niet alleen voor de eigen jongen eerst. Daarom is het

geen gunst om opvoedingsondersteuning te krijgen, het is een recht. Het is een recht dat we moeten behoeden. Omdat opvoeden geen loutere privézaak is. Dat is hét grote sociale probleem van vandaag: zorg en opvoeding worden als een exclusieve privézaak en dus ook als een exclusieve persoonlijke verantwoordelijkheid beschouwd. Het publiek forum, de maatschappij komt maar in het vizier als er een probleem is. Problemen in de opvoeding zijn dan natuurlijk het gevolg van fouten bij het individu, bij de individuele gemaakte keuzes. Het publiek forum, de maatschappij komt maar in het vizier als er een probleem is. Problemen in de opvoeding zijn dan natuurlijk het gevolg van fouten bij het individu, bij individueel gemaakte keuzes. De gemeenschap voelt zich maar verantwoordelijk voor het beperken van de gevolgen van foute keuzes van individuen. En dan antwoorden de mensen: "Laat mijn kop met rust!". En ze hebben gelijk. Opvoeden is geen individueel probleem. Opvoedingsproblemen zijn niet alleen het gevolg van foute individuele keuzes. Opvoeden en opvoedingsondersteuning is een collectieve verantwoordelijkheid.

Legt iedereen zich neer bij de actueel dominante tendens in het maatschappelijke discours dat opvoedingsproblemen het gevolg zijn van individuele fouten?

Zijn er tegenstemmen?

Leven we in een democratie?

Zijn er mensen die zeggen: "Ik denk niét dat dit nog een goede samenleving is, waarin we voortdurend worden aangesproken op ons eigen belang, waarin we voortdurend worden vergengd tot calculerende consumenten en vrij zijn maar dan vooral in de zin van vrijblijvend."?

Goed sociaal werk is politiek

Goede professionele opvoedingsondersteuning is dus een bemoeienis door experts in het vergroten van mogelijkheden en het vergroten van macht in het systeem. Zij reduceren problemen niet tot individuele verantwoordelijkheid, omdat zij mensen benaderen in hun essentie en dat is als sociaal -dus politiek- dier. Zij zijn bovendien helder over hun handelen en aanspreekbaar op de morele grondslag ervan.

Zou er zo een beroep zijn? Een beroep waarvan de expertise is zich te bemoeien met mensen vanuit deze sociale bril?

Iedereen in de zaal kent het antwoord... het is sociaal werk!

Betekent dit, dat sociaal werkers helden zijn die de wereld redden? Neen. Maar goede sociaal werkers weten dat ze moraliseren én verantwoorden zich daar ook voor. Ze doen dat omdat

hun beroep hun zeer heldere morele standaarden voorschrijft. Het sociaal werk heeft een zeer duidelijke, tegensprekelijke, expliciete beroepsethiek. Deze beroepsethiek onderschrijven is geen private roeping. Het is je plicht dat je je op die positie plaatst. Als je dat doet, speel je dus ook een politieke rol.

“Wat is de morele kwaliteit?” en “Welke heldere boodschap draagt elke sociaal werker uit?” blijken al uit de technische expertise. Want, laat u niets wijs maken, het is niet omdat het technisch is, dat het niet moreel is. Elke sociaal werker zal namelijk een opvoedingsprobleem definiëren als een sociaal probleem. Elke sociaal werker zal de individuele actorcomponent zien en die empoweren, maar nooit alleen dat. Elke sociaal werker moet in de analyse van sociale problemen ook een systeem perspectief hanteren en daar de machtsanalyses van maken. Elke sociaal werker kijkt hoe groot het draagvlak is rond iemand, het “ecologisch systeem”, wat de sociale context is en hoe de “capabilities” daarin zijn verdeeld. Opvoeden is niet alleen een willen, maar ook een kunnen. Opvoedingsondersteuning voor een sociaal werker kan dus nooit alleen een individuele pedagogische scholing inhouden.

Sociaal is de expertise van sociaal werk. Sociaal is ook de morele kwaliteit, inherent aan sociaal werk. “Social work is not only based on a set of values, social work is a set of values”, een citaat van S. Banks. Sociaal werk moet gaan voor sociale rechtvaardigheid. Als sociaal werk aan opvoedingsondersteuning doet, kan ze de actuele probleemdefinitie volgen en een opvoedingsprobleem reduceren tot een pedagogisch discours. In dat geval kan je enkel hopen dat de cliënt inderdaad zegt: “Laat mijn kop gerust!”. Ofwel is sociaal werk écht professioneel handelen, vanuit de eigen professionele expertise en de daaraan gebonden morele standaarden.

Is professionele opvoedingsondersteuning goed sociaal werk? Als sociaal werk goed sociaal werk is, en iedereen weet wat dat is -namelijk als het gebaseerd is op de morele standaarden van het beroep zelf en de technische expertise invult zoals het behoort-, dan omvat goed sociaal werk altijd ook goede opvoedingsondersteuning.

Dat is wat elke sociaal werker elke dag probeert waar te maken.

Gelukkig.

Jong zijn in de stad anno 2014

Wat volgt is het eerste hoofdstuk uit het boek:
'De Neoliberale Strafstaat' (2014, EPO- uitgeverij)

— door Bleri Lleshi

— **Bleri Lleshi**

is filosoof, auteur, activist en documentairemaker.

Zijn onderzoek is gericht op thema's zoals sociale ongelijkheid, neoliberalisme, jongeren, interculturaliteit, identiteit en Brussel.

Momenteel schrijft hij een doctoraat over de strijd van de uitgestoten.

Hij schrijft regelmatig opiniestukken en recensies voor verschillende media, waaronder *Knack*[9] en *De Morgen*.

In 2014 verscheen bij EPO zijn boek "*De Neoliberale Strafstaat*".

Ik zal het woord 'jongeren' vaak gebruiken, niet alleen in dit deel maar ook in de rest van het boek. Om te vermijden dat 'jongeren' een schuilterm wordt, geef ik nu al mee dat ik met die term vooral die jongeren in gedachten heb die geconfronteerd worden met sociale en economische problemen. Jongeren die aandacht vragen en nodig hebben van beleidsmakers.

Ik zal vooral focussen op jongeren die in de stad wonen. Niet omdat wie op het platteland woont minder belangrijk is, maar omdat ik zelf met jongeren in de stad werk. Bovendien kiezen steeds meer jonge mensen ervoor om in de stad te wonen. Brussel is een van de jongste hoofdsteden in Europa, jongeren vormen er zelfs de grootste bevolkingsgroep.

In steden zoals Brussel hebben die jongeren vaak een migratieachtergrond. Daardoor krijgen ze te maken met racisme en discriminatie. Maar ook jongeren van Belgische origine worden steeds vaker met armoede en uitsluiting geconfronteerd, bijvoorbeeld in wijken zoals Het Rad in Anderlecht. Tussen de jongeren die opgroeien in armoede in Molenbeek of Anderlecht en jongeren die in Ukkel opgroeien en naar privéscholen gaan, is er een groot verschil: een klassenverschil.

Jongeren verdienen al onze aandacht als we hen en onze samenleving een goede toekomst willen bieden, want de 12- tot 26-jarigen vormen een grote en belangrijke bevolkingsgroep in de samenleving. Maar toch wordt de afstand tussen enerzijds jongeren en anderzijds ouders, beleidsmakers, politici en media steeds groter. Er gebeurt heel wat met onze jongeren en we weten niet goed hoe we daarmee moeten omgaan. Een juist antwoord op wat er allemaal misloopt, kennen we blijkbaar niet.

De rol van de ouders

Laten we een aantal concrete voorbeelden nemen. Het socialisatieproces bij jongeren is heel belangrijk. Ouders, familie, vrienden en sociale omgeving spelen een belangrijke rol in het ontwikkelen van een visie, van normen en waarden. Vooral de rol van de ouders is niet te onderschatten. Zij kunnen hun kinderen heel wat leren over zichzelf en de wereld. Via de opvoeding die ze thuis krijgen, vormen jongeren hun persoonlijkheid en ontwikkelen ze een eigen identiteit en waarden waarop die identiteit steunt.

In mijn werk met Brusselse jongeren heb ik gemerkt dat de relatie met hun ouders en de omkadering die ze van hen krijgen belangrijk zijn. Als het kader ontbreekt over wat juist is en fout, wat mag of niet, of hoe ze in bepaalde situaties dienen te handelen, dan wordt het

voor de jongeren moeilijker om zelf hun eigen weg te vinden. Omkadering bieden is niet louter met de vinger wijzen, het is ook opvolgen en op de hoogte zijn van het dagelijkse leven van je kinderen. In families waar dat niet het geval is, verzeilen jongeren makkelijker in probleemsituaties. En het is een pak moeilijker om uit de problemen te geraken, dan erin terecht te komen.

Behalve omkadering vraagt opvoeding interactie. Opvoeding is meer dan je kind alles verbieden of je kind alle vrijheid gunnen. Het is een heel proces, een opgave die inzet vraagt. Jongeren weten niet altijd wat goed of slecht is, waar de grenzen liggen. Jongeren zijn zoekend. Het is in die zoektocht dat de ouders duidelijk aanwezig moeten zijn. Om sturing te geven, om aan te moedigen en wanneer nodig bij te sturen. Als er zaken mislopen, is het eerlijker en juister om naar de ouders te wijzen in plaats van naar de jongeren. Het zijn de ouders die verantwoordelijk zijn voor de opvoeding.

Anderzijds moeten we ook rekening houden met de realiteit van de ouders. Politici en heel wat mensen hebben de neiging om alles op de ouders af te schuiven. Daar ben ik het niet mee eens. Niet omdat ik dingen goed wil praten of hun verantwoordelijkheid wil ontkennen. Maar ouders die het zelf moeilijk hebben, kunnen ook moeilijker hun ouderrol opnemen. Er zijn situaties waarin jongeren hun ouders motiveren om door te gaan met hun leven, zoals bij ouders die in armoede leven, werkloos zijn of depressief. Als jeugdwerker is het confronterend om sommige thuissituaties te zien. Je bent er om de kinderen te helpen met hun problemen. Maar je ontdekt dat diezelfde jongeren thuis een gevecht aangaan met de depressie of de zelfmoordneigingen van hun ouders. Het gaat vaak om ouders die zelf minder kansen hebben en dus ook aan hun kinderen minder kansen kunnen bieden.

De meeste ouders zorgen voor een degelijke opvoeding zodat de meeste kinderen uit kansarme gezinnen niet in de problemen of de criminaliteit terechtkomen. In de huidige samenleving is er heel wat druk op de ouders. Druk om mee te kunnen in het succesverhaal en in de consumptiemaatschappij. Het is diezelfde druk die vaak ook op de jongeren weegt. Het is frustrerend, pijnlijk zelfs, als je dan in gesprekken met vrienden of collega's merkt dat het grote publiek weinig weet heeft van de realiteit waarin sommige ouders leven. Maar dat weerhoudt hen er niet van te spreken over de 'eigen verantwoordelijkheid' van 'die mensen'. Het is een discours waarin de ouders verantwoordelijk zijn voor alles wat misloopt met hun kinderen, zonder rekening te houden met de moeilijke situatie van de ouders: armoede, uitsluiting, gebroken gezinnen, enz. Dit discours is momenteel heel populair en er zijn heel wat mensen uit het middenveld, opiniemakers en politici van links en rechts die erin geloven. Van een maatschappelijke verantwoordelijkheid in de opvoeding is in dit discours geen sprake.

Opvoeding is ook een maatschappelijke verantwoordelijkheid

Opvoeding is in onze huidige samenleving, waar een individualistische ideologie heerst, vooral een individuele zaak. Er zijn nochtans genoeg voorbeelden in de geschiedenis en uit andere delen van de wereld waaruit blijkt dat opvoeding een collectieve verantwoordelijkheid is. De opvoeding van onze jongeren gebeurt niet alleen thuis. Het onderwijs en middenveldorganisaties die zich bezighouden met kinderen en jongeren, spelen eveneens een belangrijke rol in de opvoeding van jongeren en in de wijze waarop de samenleving met jongeren omgaat.

Het onderwijs, van de kleuterklas tot de universiteitsbanken, heeft een centrale plaats in de opvoeding en in het bijbrengen van waarden en normen, zodat de jongeren van vandaag de kritische burgers van morgen worden. Maar we stellen vast dat ons onderwijssysteem almaar achteruitgaat. De ongelijkheid binnen het Belgisch onderwijs blijft hoog, wat vooral voor kinderen in armoede en voor migrantenjongeren nadelig is. Bovendien steunt het onderwijs tegenwoordig op het marktdenken, waardoor men er veel minder bezig is met constructieve opvoeding. Onderwijs in een kapitalistische samenleving heeft niet de bedoeling om kritische burgers te vormen die later in staat zijn om de wereld rechtvaardiger te maken. Alles draait daarentegen om competitie en competenties, zodat ze later snel inzetbaar zijn op de arbeidsmarkt. We leren kinderen om 'innoverend' en 'ondernemend' te zijn, en we leren hen 'waarden' zoals stemrecht en democratie aan. We voeden hen zo op dat ze volop mee kunnen draaien in onze 'democratische kapitalistische maatschappij'.

Het discours van de eigen verantwoordelijkheid en het marktdenken heeft nefaste gevolgen die we aan het negeren zijn. Zoals we ook niet stilstaan bij de individualisering in onze samenleving en de impact die dat proces heeft op jongeren. Individualisme is een kernwaarde van het kapitalisme. Die individualisering maakt het voor de kinderen van vandaag heel moeilijk om morgen deel uit te maken van de samenleving, van een collectieve gemeenschap, omdat ze ingesloten zitten in het eigen zelf. De 'andere' is ook voor kinderen een concurrent met wie ze zich moeten meten. Want het is hen van kindsbeen af ingelepeld om in competitie te treden en competenties te ontwikkelen. 'Je kan er niet vroeg genoeg aan beginnen' is het motto van de nieuwe vrije kleuter- en basisschool Natan in Antwerpen. Deze school, die de deuren opende op 2 september 2013, wil de zin voor ondernemen al van jongs af aan extra stimuleren.

Ook allerlei middenveldorganisaties spelen een belangrijke rol in het leven van jongeren. Als het thuis niet goed loopt, kunnen organisaties die werken met jongeren hen kansen bieden om sterker te worden of om uit de moeilijkheden te geraken.

Maar in hoeverre gebeurt dat ook echt? Hoe gaan deze organisaties om met jongeren? Hoewel er positieve voorbeelden zijn, is er een negatieve evolutie. Sommige van deze organisaties hebben weinig voeling met jongeren. En dat vermindert de interesse van de jongeren voor deze organisaties omdat ze zich niet begrepen voelen en de organisaties hun situatie meestal niet veranderen of verbeteren. Bovendien steunen ook deze organisaties steeds meer op het markt-denken. Hun jongeren, of beter gezegd 'cliënten', moeten subsidies opleveren en krijgen 'contracten' voorgelegd. De cultuur van het gesprek ontbreekt en de jongeren worden zelden ernstig genomen. En dat werkt wederzijds, want als je jongeren niet ernstig neemt, zullen zij jou ook niet meer ernstig nemen.

Al in mijn eerste baan werd ik met deze realiteit geconfronteerd. Ik moest in Brussel een project opstarten rond identiteitsbeleving bij jongeren. Jongeren vinden om eraan deel te nemen bleek een hele opgave. Ook via middenveldorganisaties lukte het niet om genoeg deelnemers te vinden. Pas nadat ik maandenlang met Brusselse jongeren gewerkt had, zag ik in dat velen onder hen geen vertrouwen meer hebben in deze organisaties en er soms zelfs een afkeer voor hebben ontwikkeld.

Is deze evolutie een bewuste keuze van die organisaties? Heel wat onder hen trachten vooral zichzelf te legitimeren. Hun leidraad is niet langer een mens- en maatschappijbeeld waarin sociale en economische rechtvaardigheid centraal staat. De beleidsmakers vragen naar cijfers en de organisaties staan steeds meer onder druk om die cijfers te halen. Het beleid vraagt aan deze organisaties om structuren op te zetten om de situatie van de jongeren te verbeteren. Maar ze krijgen vooral projectmatige steun en moeten telkens weer zware subsidiedossiers indienen waarbij weinig ruimte is voor creativiteit of experimenten. Ze dienen binnen de lijntjes te kleuren, en de deelnemende jongeren moeten passen in de subsidieaanvraag. En als je aan zo'n dossier begint, dient alles op voorhand beschreven te worden. De aanvraag lijkt eerder een eindrapport...

Een actueel voorbeeld is Betonne Jeugd. De jeugdwerkers werken van er onderuit met de jongeren en houden rekening met hun realiteit. Net organisaties zoals deze vallen uit de subsidieboot omdat het beleid niet structureel werkt maar met kortlopende projectsubsidies. Voor dergelijke kleine organisaties is het moeilijk werken. Naast hun werk met de jongeren moeten de jeugdwerkers ook heel wat administratief werk leveren. Een van de begeleiders van Betonne Jeugd zegt: 'We moeten een hele administratie bijhouden, rapportjes en verslagen maken. Je moet plots boekhouder, coördinator, communicator en jeugdbegeleider zijn in één keer.' Veel keuze hebben de begeleiders niet als ze hun werk willen verderzetten: zonder subsidies geen projecten en geen werk. Dus worden ze ingeschakeld in de subsidierace, waar je je moet onderscheiden wil je iets binnenhalen. Want er is veel competitie en de dossiers zijn een hele hap voor beginners.

Politici hebben zelden weet van wat een beter beleid zou zijn. Het is geen toeval dat net de initiatieven waar begeleiders dicht bij de jongeren staan en waar kwalitatieve resultaten worden geboekt, hun subsidies verliezen of zien verminderen. Andere interessante werkingen zoals T'-Hope in Roeselare of Recht-Op in Antwerpen zullen het ook met minder subsidies moeten stellen. Politici zijn vooral geïnteresseerd in kwantiteit en niet in kwaliteit. Dat is een kortzichtig beleid dat veel jongeren een kans ontnemt om hun leven te verbeteren.

De socio-economische context

Beleidmakers houden steeds minder rekening met de socio-economische context van jongeren. Maar net die context is uiterst belangrijk als we hun situatie willen veranderen. De cijfers spreken voor zich en zijn zeer verontrustend. Onderwijs, armoede, arbeidsmarkt en huisvesting worden diepgaander besproken in de volgende hoofdstukken, maar ik wil nu al een zicht geven op de socio-economische context van jongeren in België. De focus ligt vooral op Brussel en Vlaanderen omdat ik de situatie daar beter ken dan in Wallonië. Ik zal vijf socio-economische aspecten die belangrijk zijn in het dagelijkse leven van elke mens kort toelichten. Het gaat om kinderarmoede, onderwijs, arbeidsmarkt, huisvesting en gezondheid.

Kinderarmoede

Uit de cijfers in het Jaarboek Armoede en Uitsluiting van het Centrum OASes van de Universiteit Antwerpen blijkt dat 1 op 7 Belgen onder de armoedegrens leeft. Dat cijfer is de laatste jaren constant gebleven. De cijfers over kinderarmoede zijn gestegen. Voor kinderen tussen 0 en 6 jaar is dat 16,5% terwijl het cijfer voor oudere kinderen – tussen 13 en 17 jaar – oploopt tot bijna 20%. Bovendien stijgt het aantal eenoudergezinnen terwijl net daar de armoedecijfers catastrofaal zijn: 4 op 10 van deze huishoudens leven onder de armoedegrens. Bijna 37% van alle kinderen in eenoudergezinnen leeft in armoede. Gezinnen met meer dan drie kinderen kampen ook met zware armoedecijfers: 37% van de grote gezinnen zit onder de armoedegrens. Als we kijken naar de situatie van kinderen van wie de ouders werkloos zijn, dan is de situatie uitzichtloos: 82% van de kinderen uit werkloze huishoudens leeft in armoede. Maar ook een belangrijke vaststelling is dat 1 op 5 kinderen die opgroeien in armoede, in een gezin met werk woont. Volgens de auteurs van het Jaarboek is dat 'een indicatie dat arbeidsmarktactivering niet voldoende is om gezinnen uit de armoede te helpen'.

Volgens een OESO-rapport van december 2012 over de integratie van migranten en hun kinderen, leeft 1 op 3 kinderen van migranten in België in armoede. Daarmee is België de slechtste

leerling van alle 34 landen waar het onderzoek liep. In Vlaanderen bedraagt de totale kinderarmoede bijna 10%. Voor kinderen uit een niet-EU-gezin of een laagopgeleid gezin, stijgt dat percentage tot 53%.

Op Europees niveau focussen beleidsmakers op kinderarmoede bij niet-EU-gezinnen omdat de cijfers alarmerend zijn en veel hoger liggen dan bij de andere bevolkingsgroepen. Maar toch blijft een duidelijk beleid voor de aanpak van die kinderarmoede uit en bekijkt Europa de brede sociale problemen niet. Omdat de Europese prioriteiten 'competitiviteit en groei' zijn, valt de strijd tegen de armoede buiten beeld. Agenda 2020 beoogt wel een vermindering van de armoede met 25%, maar eerdere doelstellingen werden nooit gehaald. Het Europees beleid is bovendien niet coherent omdat de lidstaten deze bevoegdheden zelf in handen willen houden. Politici zijn het weliswaar eens over het feit dat er onderwijshervormingen moeten komen en dat sociale uitsluiting moet worden teruggedrongen, maar daar blijft het bij.

Armoede is zonder twijfel een van de ergste problemen waarmee een kind geconfronteerd kan worden, en dat zowel op korte als op lange termijn. Kinderarmoede leidt tot veel minder kansen op sociale mobiliteit. Wie als kind in armoede leeft, zal heel waarschijnlijk ook als volwassene met armoede worden geconfronteerd. Nationaal en internationaal onderzoek toont aan dat kinderen die met armoede worden geconfronteerd meer kans maken om in sociale uitsluiting te eindigen. Kinderen in armoede zijn onmachtig omdat ze weinig aan hun situatie kunnen veranderen. Ze leven in armoede omdat hun ouders in armoede leven. Vaak hebben die ouders niet voldoende mogelijkheden om uit die armoede te geraken. Omdat kinderen de toekomst van de samenleving zijn, moet de overheid haar rol opnemen en garanties bieden voor de gezondheid en het onderwijs van kinderen in armoede.

Onderwijs

Degelijk onderwijs is essentieel om betere toekomstkansen te creëren. Brussel bijvoorbeeld heeft een arbeidsmarkt die vooral nood heeft aan hooggeschoolden, terwijl de regio heel wat laaggeschoolden telt. Onderwijs in België scoort goed maar niet voor migrantenjongeren en voor kinderen die in armoede leven, twee categorieën waarvan de aantallen stijgen. Net bij deze groepen zijn de cijfers voor bissen en schooluitval hoog. Die ongelijkheid is het grootste probleem van ons onderwijssysteem. Zo verlaat 40% van de kinderen met een migratieachtergrond het lager onderwijs met minstens één jaar achterstand. Bij Belgische kinderen is dat slechts 14%. Dat heeft niet zozeer met cultuur te maken, maar wel met het feit dat een groot deel van de migrantengemeenschap in armoede leeft. De schoolresultaten van kinderen worden beïnvloed door de socio-economische situatie thuis.

Terwijl de ongelijkheid binnen het onderwijs blijft toenemen, slaagt het beleid er niet in om daar verandering in te brengen. Onderwijsproblemen worden met straffen aangepakt. Anders-talige kinderen, meer bepaald Turkse en Marokkaanse, die op school hun eigen taal spreken tijdens de pauzes, worden bestraft. Beleidsmakers straffen ook kinderen die problematisch spijbelen door hun studietoelagen terug te vorderen. Er wordt daarbij een beeld opgehangen van onverschillige ouders die omwille van hun gebrek aan verantwoordelijkheid gesanctioneerd worden. Maar deze bestraffing verergert de situatie van de kinderen en het hele gezin alleen maar.

Arbeidsmarkt

In België vinden jongeren moeilijk hun weg naar de arbeidsmarkt. Jongerenwerkloosheid blijft een hardnekkig probleem. Volgens de cijfers van Eurostat, het statistisch bureau van de Europese Commissie, bedraagt de jeugdwerkloosheid in België 22%. Voor de laaggeschoolden is de situatie precair omdat werkgevers vooral op zoek zijn naar hooggeschoolden. Maar de cijfers tonen aan dat een hoger diploma niet langer een garantie is voor een job. Ook migranten van de tweede generatie hebben het moeilijk op de arbeidsmarkt. In 2008 had in de OESO-landen 75% van hen een baan, tegenover 85% van de autochtonen. In België bedraagt die tewerkstellingskloof geen 10 maar 27%. Bovendien is de achterstand bij ons niet beperkt tot laaggeschoolden, ook hoogopgeleiden blijven achterophinken. België behoort tot de zes landen waar de werkloosheid onder migrantenjongeren hoger is dan 30%. Voorts valt op dat migranten veel langer werkloos zijn dan autochtonen. In steden zijn de cijfers van de jeugdwerkloosheid nog hoger. In Brussel lopen ze in een aantal gemeenten op tot boven de 40%.

Huisvesting

De woningmarkt in Vlaanderen en Brussel heeft een groot tekort aan betaalbare woningen en aan kwaliteitsvolle sociale woningen. Vooral gezinnen met lagere inkomens hebben geen andere keuze dan huren. Voor 70% van de Brusselaars zijn de prijzen te hoog. Bijna 50% van de Brusselse families komt in aanmerking voor een sociale woning terwijl het aandeel sociale woningen slechts 8% van het totale woningbestand bedraagt. Bovendien geeft een vierde van de huurders van een sociale woning aan dat de kwaliteit te wensen overlaat. Volgens berekeningen komen '(...) mensen in armoede 36% tekort. Hun huisvestingsbudget neemt ongeveer 45% van hun middelen in beslag.' Dat percentage houdt ook rekening met kosten als water- en energieverbruik.

Van 2002 tot 2011 realiseerde het Brussels Gewest 440 extra sociale woningen terwijl er 16.000 gezinnen bijkwamen op de wachtlijst. In 2013 wachtten 41.000 gezinnen op een sociale woning. Tachtig procent van de Brusselse gebouwen dateert van voor 1970. Behalve oud zijn de huizen vaak slecht geïsoleerd. Dat betekent een hoge energierekening en vaak erbarmelijke huisvestingsomstandigheden. De huisvestingsproblematiek in steden zoals Brussel is dus enorm, maar een structurele aanpak laat op zich wachten.

De armen krijgen het steeds moeilijker want als er geïnvesteerd wordt in renovatie, gaan die woningen naar de hogere inkomens. Zoals het geval is bij het OCMW van de stad Brussel, dat een belangrijk deel van de gesubsidieerde woningen verhuurt aan hoge huurprijzen. Verre van sociaal dus, armen of mensen die een leefloon ontvangen, maken geen kans. Zelfs de huurprijzen van de middenklassenwoningen zijn te hoog: 800 euro voor een appartement met twee slaapkamers en meer dan 1000 euro voor wie drie slaapkamers wil. Middenklassenfamilies met kinderen kunnen dergelijke prijzen niet aan.

Meer dan 1 op 3 van de kinderen uit arme gezinnen wonen in een woning die als zeer ongezond wordt beschouwd. Een ongezonde woning betekent: vocht, weinig of geen verwarming, een lekkend dak. Die kinderen hebben veelal geen eigen kamer maar moeten met twee of drie de kamer delen. Bovendien wonen deze kinderen vaak in buurten waar weinig sociale voorzieningen zijn.

Ik heb het hierboven enkel over huren gehad, want in een stad als Brussel is een huis kopen alleen mogelijk voor de rijken. Tussen 2000 en 2012 zijn de huizenprijzen met gemiddeld 188% gestegen, dat is bijna een verdubbeling op twaalf jaar tijd. In mijn gemeente, Elsene, zijn de prijzen zelfs verviervoudigd. In 2012 bedroeg de gemiddelde verkoopprijs 2.600 euro per vierkante meter. Ook appartementen worden duurder. Daarvan is de prijs gestegen met 131%.

Kortom, huisvesting is een van de belangrijkste uitdagingen in onze steden. Jongeren hebben nood aan een woning waar ze waardig kunnen wonen.

Uitdagingen

Na deze korte introductie over wat het betekent om jong te zijn in de stad en over de socio-economische context daarvan, wil ik een aantal uitdagingen aan bod laten komen. Uitdagingen die we moeten vermelden als we iets willen veranderen aan de huidige situatie van de jongeren. Mijn ervaring als jongerenwerker is bepalend geweest om tot deze inzichten te komen. Wie louter vanuit beleid of theorie naar de realiteit kijkt, mist vaak bepaalde signalen

en evoluties in de praktijk. Daarom ben ik ervan overtuigd dat er nood is aan bruggenbouwers, mensen die theoretische bijdragen leveren maar die tegelijk ook in de praktijk staan.

Breken met het middenklassenideaal

Hoe kijken we naar zaken als onderwijs, vrijetijdsbesteding, normen en waarden? Hoe kijkt het beleid naar wat er moet gebeuren, wat er moet veranderen? Welk ideaal domineert in het discours van onze politici? Welk beeld is het meest aanwezig in onze media? Het antwoord op al deze vragen is dat het middenklassenideaal domineert. Dat ideaal nemen we als de belangrijkste norm voor de constructie van onze samenleving. Waarom is dat zo?

Om te beginnen vormt de middenklasse vandaag de grootste groep in onze samenleving. Daar cijfers opplakken is niet vanzelfsprekend want de definities van 'middenklasse' lopen nogal uiteen. Maar dat het de grootste groep is, staat vast. Onze samenleving baseren op de normen van de hogere klasse is bovendien moeilijk realiseerbaar. Daarvoor is de kloof tussen de rijke elite en de anderen te groot.

Verder is er sinds de Franse en de Industriële Revolutie heel wat veranderd voor de lagere sociale klassen. Veel arbeiders hebben hun situatie de laatste 150 jaar zien verbeteren (op materieel vlak althans, want de uitbuiting blijft vaak bestaan). De technologische vooruitgang, de uitbreiding van de consumptiemaatschappij en de welvaartsstaat, hebben het mogelijk gemaakt dat de arbeiders bij de middenklasse gingen horen. De afgelopen decennia is de diensteneconomie sterk toegenomen en ook die werknemers zien zichzelf als middenklasse.

Na de Tweede Wereldoorlog focuste het beleid op het uitbreiden van de middenklasse. Het is de middenklasse die goederen en diensten produceert maar ook consumeert. Als we een samenleving vooral construeren op basis van die norm, wil dat zeggen dat groepen die niet meekunnen in die productie en consumptie, nooit aan de norm kunnen voldoen. Toch worden die mensen onder druk gezet om hun leven te regelen naar de normen van de middenklasse. Tijdens de hoogdagen van de welvaartsstaat paste men het principe van solidariteit toe voor degenen die niet meekonden. Nu de sociale staat wordt afgebouwd, wijst men vooral op de eigen verantwoordelijkheid van die mensen.

Ondertussen kalft de middenklasse af door de crisis en de groeiende ongelijkheid. Steeds meer mensen die zichzelf als middenklassers beschouwen, krijgen het moeilijk. Ze kunnen hun rekeningen niet langer betalen, vragen schuldbemiddeling aan of eindigen in armoede en zelfs in de marginaliteit. Desondanks blijft het middenklassenideaal sterk aanwezig. De waarden en

normen die in onze samenleving domineren, zijn succes, autonomie, individualisme en verantwoordelijkheid.

Neem bijvoorbeeld het onderwijs. Het blanke middenklassenideaal is er sterk aanwezig, ondanks het feit dat een steeds groter aantal kinderen en jongeren (vooral in steden) niet langer uit de middenklasse komt. Scholen hebben leerplannen die gevolgd moeten worden, en leerkrachten stellen dat ideaal niet in vraag hoewel de leerlingen duidelijk niet mee zijn. We kunnen altijd klagen over de leerlingen en over de jeugd van tegenwoordig. We kunnen negatieve vergelijkingen maken met hoe het vroeger was. Maar misschien moeten we binnen het onderwijs ook eens de hand in eigen boezem steken en een aantal fundamentele vragen stellen. Hoe kunnen we onze leerlingen beter bereiken, hen meer motiveren voor en doen participeren in de lessen?

Vertrekken van de jongeren zelf

Rekening houden met de jongeren zelf, dat idee is vandaag ver zoek. Jongeren worden zelden ernstig genomen en we doen weinig moeite om hun leefwereld te doorgronden. Is het dan verrassend dat we falen in onze inspanningen om hun situatie te verbeteren? Vertrekken van de jongeren zelf wil niet zeggen dat we een *laisser faire*-houding moeten aannemen. Of dat alles wat jongeren zeggen of willen als regel moet gelden. Jongeren zijn jongeren en er zijn heel wat dingen die ze nog moeten leren. Maar wie bezig is met jongeren kan van de jongeren zelf ook veel leren.

Het zijn meestal volwassenen die over jongeren beslissen, die met jongeren werken of over het beleid beslissen. De wereld van een volwassene verschilt van die van een jongere. Bovendien zijn er generatieverschillen. Onze levensstijl is in volle verandering, we leven in snelle tijden. Vertrekken van de jongeren zelf betekent rekening houden met hun realiteit. We moeten veel meer onderzoek doen en in de diepte nagaan hoe hun leefwereld in elkaar zit. Wat is hun socio-economische situatie? Hoe gaan ze om met cultuur, traditie en religie? Hoe functioneren ze onder vrienden? Hoe verloopt de interactie met familie en met de wijk waarin ze wonen? Wat zijn de belangrijkste bouwstenen van hun identiteit en hoe geven ze uitdrukking aan die identiteit? Wat zijn hun problemen, frustraties? Maar ook: wat zijn hun ideeën en dromen?

Het zijn vragen die we te weinig stellen, waardoor we vaak de verkeerde keuzes maken. We gaan ervan uit dat we weten hoe jongeren in elkaar zitten, maar dat is meestal niet het geval. De jongeren voelen zich vaak onbegrepen en zelfs misbegrepen door al die instanties die hen

benaderen. Het zou een grote stap vooruit zijn mochten beleidsmakers zich meer focussen op de realiteit van de jongeren zelf.

Ervaring en intuïtie centraal stellen

Dat het niet goed loopt met veel kinderen en jongeren kunnen we moeilijk ontkennen als we de cijfers zien over stress, depressie, gebruik van antipsychotica, armoede, faalangst enzovoort. De tijd dat we deze problemen alleen met volwassenen associeerden, is voorbij. Het huidige systeem eist ook zijn tol bij de jeugd. In 2010 kregen in België 11.000 minderjarigen antipsychotica. Daarbij 500 kinderen jonger dan zes. Volgens de cijfers van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV) kregen meer dan 4000 kinderen tussen zes en twaalf medicijnen voor de behandeling van een psychose. Medicijnen die deze kinderen in principe hun hele leven lang zullen moeten innemen. De farmabedrijven doen gouden zaken op de kap van onze kinderen.

Kinderen zijn het product van hun tijd. Ze leven in een bikkelhard systeem dat gericht is op materialisme, succes en competitie. Jongeren zijn minder weerbaar omdat we hen zo máken. Kennis en kritisch nadenken wordt steeds minder centraal geplaatst in het curriculum van leerlingen, dat zich concentreert op competenties op maat van het bedrijfsleven.

Willen we hieraan iets veranderen, dan moeten we andere waarden en prioriteiten centraal stellen. In plaats van op competentie en competitie zouden we kunnen focussen op ervaringen en vooral op de intuïtie van onze jeugd. Ervaringen en intuïtie helpen bovendien bij het verwerven van competenties. Competitie daarentegen laat geen ruimte voor intuïtie.

Intuïtief leren heeft haar kracht bewezen. Uit onderzoek blijkt dat kinderen betere resultaten behalen en een veel groter analytisch vermogen ontwikkelen als ze onderwijs krijgen waar ruimte is voor intuïtie. Intuïtief leren kan op verschillende manieren. Kunst kan een belangrijke bijdrage leveren. In een rapport uit juni 2013 pleit de OESO voor meer kunstonderwijs omdat dat de creativiteit en het innovatievermogen bij kinderen helpt ontwikkelen. Maar uiteraard heeft intuïtief leren zijn plaats in alle onderwijsrichtingen.

In de vele gesprekken met jongeren die positieve dingen realiseren in Brussel, zag ik vaak een belangrijke factor terugkomen: ervaring. Waarom zijn deze jongeren geëngageerd? Waarom zijn de jongeren met wie ik werkte wel positieve voorbeelden? Waarom zijn ze aan hogere studies begonnen? Ik kreeg vaak antwoorden die met een specifieke ervaring begonnen. Een stimulerende leerkracht bijvoorbeeld, of een oudere broer of zus die hen

een duwtje in de rug gaf om hun best te doen op school. Of een gesprek dat een hele nieuwe horizon deed verschijnen.

Tijdens het project 'The Inspirator', een eenmalig project met een groepje Brusselse jongeren over jongeren die jongeren inspireren, vertelde een van de deelnemers, een Brusselaar van Marokkaanse origine, hoe hij, als hij voor de klas stond tijdens zijn stage, compleet anders ervaren werd dan wanneer er een blanke Belg zou staan. De leerlingen wisten immers dat ze met hem vaak dezelfde ervaringen deelden: 'Want ik ben in een gelijksoortige wijk en familie opgegroeid. En die gedeelde ervaring kan positief gebruikt worden om ze in de juiste richting te motiveren.'

Rolmodellen

Om jongeren te motiveren zijn er voorbeelden, rolmodellen nodig. Dat was precies wat we wilden realiseren met het project 'The Inspirator'. Het belangrijkste doel was een groep jongeren te steunen die een eigen project hadden met jongeren en een rolmodel waren voor die jongeren. 'Jongeren inspireren jongeren' was de ondertitel van hun project. Wij hebben allemaal voorbeelden nodig die ons kunnen inspireren en stimuleren wanneer we het moeilijk hebben. Onder de Brusselse jongeren zijn rolmodellen dus hard nodig.

'Rolmodel' is jammer genoeg een van die mooie woorden die vaak worden gebruikt in beleids teksten of in theorieën allerhande, maar die we vergeten in de praktijk om te zetten. Bovendien willen mensen die wij als rolmodellen zien, die rol vaak niet op zich nemen. Het is een concept dat makkelijk misbruikt kan worden. In 'The Inspirator' was 'rolmodel' synoniem voor 'young leader': kritische jonge mensen die verantwoordelijkheid opnemen en die zelf bepalen hoe hun toekomstbeeld eruitziet. Een rolmodel is dus geen 'braaf' voorbeeld.

Rolmodellen moeten kritisch opgevolgd en in vraag gesteld worden. Het is essentieel dat we hen goed voorbereiden zodat ze hun rol op een positieve en autonome manier kunnen opnemen. Dat iemand het heeft gemaakt of iets heeft bereikt, is onvoldoende. Rolmodellen hebben ook begeleiding nodig. Zeker als we willen dat ze andere mensen bereiken en motiveren.

Ruimte voor verbeelding

Zijn er buiten rolmodellen geen andere positieve voorbeelden in steden zoals Brussel? Toch wel, maar ze halen zelden het nieuws. Nochtans dragen de media hier een grote verantwoordelijk-

heid. Journalisten moeten voor de nodige nuancering zorgen, maar zeker de mainstreammedia hangen een heel eenzijdig beeld op. De overgrote meerderheid van de Brusselse jongeren zijn gewone jongeren. Maar net als overal zitten er tussen die foute zaken doen, net zoals je jongeren hebt die knappe dingen realiseren. Door alleen op de negatieve verhalen te focussen, wordt een heel stereotiep en stigmatiserend beeld opgehangen van de hele groep. Alle jongeren worden over dezelfde kam geschoren en dat is bijzonder verontrustend. Het heeft een negatieve impact op jongeren die niets te maken hebben met die foute gevallen. Want als ze dan toch steeds opnieuw worden gestigmatiseerd, gaan ze zich er soms ook naar gedragen. Dat ongewenste effect wordt veel te vaak onderschat. De enige manier om daaraan te verhelpen, is ook positieve voorbeelden te tonen. Er zijn allerlei manieren om dat te doen: boeken, acties, tentoonstellingen, diverse projecten.

Net om die voorbeelden te tonen, ben ik in het najaar van 2012 met het project 'Brieven uit Brussel' begonnen. Twintig weken lang verscheen een brief van een Brusselse jongere op mijn blog en elf van die brieven zijn ook gepubliceerd in De Morgen. Intussen zijn die brieven in een tweetalig boek gebundeld. Op die manier komen de ervaringen en verhalen van Brusselse jongeren naar buiten. Dat kunnen positieve en negatieve ervaringen zijn, problemen en uitdagingen. De reacties op de reeks waren erg positief. Zelf heb ik heel wat reacties ontvangen, van scholen die de brieven met hun leerlingen bespreken tot oudere mensen die dankbaar zijn dat ze eindelijk jongeren aan het woord horen en zo meer inzicht krijgen in wie de Brusselse jongeren zijn.

De verbeeldingskracht van veel jongeren is aangetast. Dat is een gevolg van het negatieve beeld dat van hen wordt geschetst, maar ook van het neoliberalisme dat geen alternatieven toelaat. Het neoliberale project is gebaseerd op angst. Wie in angst leeft, verliest de hoop op een andere wereld. Nochtans zijn er alternatieven, en daarvoor moeten we pleiten bij de jongeren. We moeten samen met hen alternatieven mogelijk maken en in de verf zetten.

Breken met angst en het negatieve beeld en vertrekken vanuit een eigen constructief verhaal kan jongeren opnieuw aan het dromen zetten. Het daagt hen uit om vanuit hun verbeelding opnieuw te geloven in zichzelf en in de maakbaarheid van onze samenleving. Jongeren kunnen op die manier terug 'auteur van hun eigen leven' worden en beseffen dat ze ook een rol hebben te spelen in onze samenleving. Een positieve verbeeldingskracht tegenover de heersende neoliberale angst.

Bronnen

- DE CAUTER, F., "Methodiek van de preventieve projectwerking", Acco, 1990
- D 'School voor "kleuter- en leerling-ondernemers"', Deredactie.be, 10 augustus 2013.
- Voor meer informatie over Betonne Jeugd zie <http://betonnejeugd.be>.
- Hoet Ciska, 'Betonne Jeugd: jongeren in armoede vallen uit de subsidieboot', DeWereldMorgen.be, 5 juni 2013.
- Vranken Jan, De Blust Seppe, Dierckx Danielle en Van Haarlem An (red.), Jaarboek 2010. Armoede en sociale uitsluiting, Acco, Leuven, 2010, p.190-192.
- dem.
- 'OESO geeft België slechte punten voor integratie van migranten', De Morgen, 3 december 2012.
- Website Ingrid Lieten, Vlaams minister voor Armoedebestrijding (cijfers voor 2010).
- OECD, Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration 2012, OECD Publishing, Parijs, 2012; Vranken Jan, De Blust Seppe, Dierckx Danielle en Van Haarlem An (red.), Jaarboek 2010. Armoede en sociale uitsluiting, Acco, Leuven, 2010, p.188-189.
- Idem, p.186.
- Idem, p.183.
- Idem, p.184.
- Welzijnszorg, Armoede is geen kinderspel, 2011, p.38-40.
- Clycq Noel, 'Ons kille taalklimaat op school (en daarbuiten)', De Morgen, 7 januari 2012
- Idem, p.42.
- '22,4% van de Belgische jongeren heeft geen werk', De Morgen, 2 mei 2013.
- OECD, Settling In: OECD Indicators of Immigrant Integration 2012, OECD Publishing, Parijs, 2012
- Welzijnszorg, Armoede is geen kinderspel, 2011, p.19-21.
- 'Aan wie komen de huurwoningen van het Brusselse OCMW ten goede?', Brussel Deze Week, 6 juni 2013.
- Idem.
- Vranken Jan, De Blust Seppe, Dierckx Danielle en Van Haarlem An (red.), Jaarboek 2010. Armoede en sociale uitsluiting, Acco, Leuven, 2010, p.193.
- 'Woningprijzen stijgen vooral in Elsene en Sint-Gillis', Brusselnieuws.be, 6 juni 2013.
- '11.000 minderjarigen slikken antipsychotica', De Morgen, 24 februari 2012.
- Winner Ellen, Goldstein Thalia, Vincent-Lancrin Stéphan, Art for Art's Sake? The Impact of Arts Education, CERI, OECD Publishing, Parijs, 2013.
- 'The Inspirator: jongeren inspireren jongeren'. Een project met Brusselse jongeren onder de leiding van Lief Vandevooort. Zie ook reportage Inspirerende parcours (Bleri Lleshi, België, 2011).
- Lleshi Bleri (red.), Brieven uit Brussel. Jongeren aan het woord / Lettres de Bruxelles Les jeunes prennent la parole, EPO, Berchem, 2013.

LAAT MIJNE KOP MET RUST

**"Laat mijn kop
met rust!"
Over
(de gelaagdheid van)
opvoedings-
ondersteuning**

Deze publicatie stelt de teksten ter beschikking van
de sprekers die deelnamen aan *Laat mijn kop met rust!*

*Een symposium over (de gelaagdheid van)
opvoedingsondersteuning op 11 oktober 2013 te Gent.*

Het symposium vormt het sluitstuk van
Straatwijs Opvoeden (2010-2012), een project van
de preventieteams Jongerenwelzijn in Oost- en West-Vlaanderen,
het Straathoekwerk en de vakgroep Sociale Agogiek UGent.

I S B N 9 7 8 9 0 4 0 3 0 3 6 8 5